

YUNUS EMRE DİVANI SÖZLÜĞÜ

Kelimelerin yanındaki parantez içindeki kısaltmalar:

(a) Arapça

(f) Farsça

(t) Türkçe

(f.a) Farsça ve Arapça bileşik kelime veya tamlama

(a.f) Arapça ve Farsça bileşik kelime veya tamlama

-A

Abâ(a): Yün esvâb. Hz. Peygamber'in giydiği yünden yapılmış geniş elbise.

Âbâd/âbâdân(f): Bayındır, şen, ma'mûr.

Abdü'r-rezzâk(a): Şeyh San'an. Hıristiyan bir çobanın kızına âşık olup, dinini değiştirerek evlenir. Bunun üzerine ona bağlı olan dervişler yanından ayrılırlar. İçlerinden birisi şeyhini terk etmez. Esasında bu bir ilâhî imtihandır. Şeyh San'an, sırrını bu dervişe verir. Şeyhin evlendiği kadın İslâm olur ve şeyh eski hayatına döner. Kendisinden ayrılmayan tek derviş, Şeyh San'an'ın makamına geçecektir. Bu kıssa Feridüddin Attâr'ın "Tezkire"sinde geniş olarak dile getirilmiştir. Edebiyatımızda "aşk" sembolüdür.

Abes(a): Boş, mânâsız, faydasız. Değersiz.

Âb-1 Hayât(f.a): Hayat suyu, ebedî dirilik verdiği inanan efsanevî su. Âb-1 Hayvan da denilir. Tasavvufta hakîki aşk. İlm-i ledün, marifetullah, mürşid-i kâmilin sözleri.

Âb-1 Hayvân(f.a): Bkz. Âb-1 Hayât.

Âb-1 Zemzem(f.a): Zemzem suyu. Ka'be civarında bulunan mübarek kuyunun adı.

Âbid(a): İbadet eden kul, zâhid, çok ibâdet eden kişi. Tasavvufta "ehli şeriat" anlamında kullanılmaktadır.

Aceblemek: Tuhaf bulmak, hayret etmek, hayretle karşılamak.

Acûz 'Acûze(a): Yaşlı kadın. Kocakarı.

Ad urunmak(t): Ad konulmak, isim verilmek, adlanmak.

Adl(a): Doğruluk, adalet.

Ag(t): Ak, beyaz.

Agaç at(t): Tabut, sal.

Âgâh(f): Uyanık, bilen, ârif. Gönül gözü açık olan.

Agâz(f): Başlama.

Agdug(t): Ağduğı, yükseldiğı, çıktığı.(133/5) Ağduğı şeklindeki bu kelime vezin gereğı "ağduğ" okunmalıdır.

Agmak(t): Yükselmek, yukarı çıkmak.

Agu(t): Zehir.

Agup-dönmek(t): Yuvarlanmak, sağa sola hareket etmek.

Agyâr(a): Yabancılar, başkaları, gayrılar. Tasavvufta kesret. İnsanın zihninde Hak'tan başka bir varlık varmış vehmi yaratması.

Âh u vâh(f): Ağlayıp sızlama, inleme, haykırma.

Âh u zâr(f): Ağlayıp inleme.

Ahad(a): Bir tek. Cenab-1 Hakk'ın sayıya gelmeyen birliğı demek olup Vahdaniyyetinin hakikati için kullanılır. Hakk'ın Zat isimlerindedir.

Ahbâr(a): Haberler.

Ahd(a): Söz verme.
Ahî(a): Kardeş, fütüvvet ehli. Tarikat kardeşi.
Ahmed(a): Hz. Peygamber'in adlarından birisi.
Ahvâl(a): Hâller, vaziyetler.
Ahzân(a): Hüznler.
Ak teleme(t): Ak süt, kesik süt. Mecazen temiz sûret için kullanılır.
Âkıbet(a): Bir şeyin sonu, nihâyet, netice.
Âkil(a): Akıllı, aklî düşünen ve hareket eden. Mutasavvıfa göre sûrette takılıp kalan zâhid.
Akl-ı Cüz'(a): Yarım akıl. Parça akıl. İlahî zatı anlamayan ve küllî akıldan haberdâr olmayan akıl.
Akl-ı küll(a): Bütün akıl, tam akıl. İlahî zatı idrak eden akıl.
Akl-ı ma'aş/maîş (a): Dünyevî akıl, geçim düşüncesinde olan akıl, aklın en alt tabakası..
Akmak(t): Saldırmak, hücum etmek, yürüme, meyletmek.
Al/âl(a): Hile, desise.
Alâ küll-i hâl(a): Şöyle böyle, olduğu üzere, olduğu kadar.
Alâ(a): Yüce, ulu.
Aldaguç(t): Aldatıcı, hileci, dünyevî ihtiraslar; tuzaklar.
Aldamak(t): Kandırmak, inandırmak. Aldatmak.
Aldanguç(t): Aldatıcı.
Aldanmak(t): İnanmak, sanmak, safça kabul etmek.
Aldar(t): Aldatır.
Aldayı tutmak(t): Boyuna aldatarak oyalamak.
Aleyhisselâm(a): Selam üzerine olsun. Peygamberler anıldığında ta'zîm için söylenir.
Alınmak(t): Temiz olmak, dokunulmamış olmak. Bu kelimenin geçtiği mısra "Nökerli kızdur kimisi alınmaduk çoklar yatur" şeklindedir.
Alışmak(t): Alevlenip yanmaya başlamak.
Ali(a): Hz. Ali, Peygamber'in damadı ve amcası Ebu Tâlib'in oğlu. Dördüncü Halife. On yaşında iman etmiş ve hiç putlara tapmamıştır. Gazalardaki kahramanlığı sebebiyle "Esedullah" denmiştir. Hz. Ali, cennetle müjdelenenlerden olup mutasavvıflar tarafından "Şah-ı velâyet" tanınmıştır.
Alkış(t): Övme, dua etme.
Alu(t): Alçak, alık, aptal.
Âm u hâs(a): Halk ve seçkinler. Metinde, zâhir bâtın(tasavvuf) ehli anlamında.
A'mâl(a): İşler ameller, hayırlar.
Amel(a): İş, hayır, çalışma.
Âmî(a): Avamdan olan kişi, halkın aşağı tabakasından. Tasavvufta hakikatten haberi olmayan.
Amm(a): Umûmî, herkese ait, halk.
Amu(a): Amca.
An(a): Lahza, çok az bir zamân.
Ân(f): O, güzellik, melâhat.
Anber(a): Güzel koku.
Anca(t): O kadar, onca.
Anda(t): Orada, oraya, o konuda, o hususta, o zamân.

Andak(t): Hemen, o anda, derhâl.
Andan(t): Ondan, ona, ondan sonra, ondan ötürü.
Anı(t): Onu.
Anın(t): Bununla, bu sebeble, bundan dolayı.
Anlar(t): Onlar.
Anmak(t): Hatırlamak, sözünü etmek.
Ansuz(t): Onsuz.
Ansuzın(t): Birdenbire, birden, bir anda.
Anter: Hz. Ali tarafından öldürüldüğü rivâyet edilen bir silahşör.
Anun(t): Onun.
Ap arı(t): Tertemiz, saf.
Âr(a): Benli, namus, utanma.
Arafât(a): Mekke'de hacıların arefe günü ve gecesi kaldıkları mübarek dağın ismi.
Arasât(a): Arsalar, kıyâmetde her canlının dirilip toplanacağı meydan.
Mahşer yeri, haşır neşir yeri.
Ârâyiş(f): Süs, bezek, ziynet.
Araz(a): İşaret, alâmet, tesadüf, kaza. Tasavvufta, zâtî olmayan hâl ve keyfiyet. Cevhere arız olan ve cevherden hariç bulunan.
Arbede(a): Kavga, gürültü.
Âreste(f): Süslenmiş, bezenmiş.
Arı(t): Temiz, pâk, saf, müberra, berî, güzel, parlak.
Arışgan(t): İddiacı, cedelleşen, mücadele eden.
Arıtmak(t): Temizlemek, tenzih etmek.
Arkuru(t): Eğri, karşı, ters, aykırı, tersine.
Armak(t): Yorulmak, yorgun düşmek.
Arş(a): Dokuzuncu gök. Bütün âlemi çevreleyen, âlem tasavvurunun sonu ve en yüksek noktası kabul edilen yer. Tavan.
Arş-ı 'azim(a): En büyük 'arş, Cenâb-ı Hakk'ın arşı. Zatî âlem. İnsân-ı kâmilin gönlü.
Arş-ı Rahmân(a): Cenab-ı Hakk'ın 'arşı. Allah'ın izzet ve saltanatının tecellî ettiği mahal. Kâmil insanın gönlü.
Arşın(f): Gez, endaze. Ölçü birimi.
Artuk(t): Başka, başkası, gayrı, fazla, artık.
Arturmak(t): Fazlalaştırmak, artırmak, arttırmak.
Arz(a): Yeryüzü, toprak, zemin, dünya.
Arzûmân(f): Dilek, istek.
Asâ(a): Değnek, baston, dayanak.
Âsân(f): Kolay.
Ashâb-ı suffâ(a): Hz. Peygamber'in sofasında kalan fakirler. Bu sahabe mutasavvıflara göre tam bir mistik hayat yaşamışlardır. İslâmda ilk sufiler kabul edilebilir.
Âsî(a): İsyân eden, emirlere itaat etmeyen kişi.
Âsil-zâde(a.f): Asil bir kişinin oğlu, şerefli bir âileye mensup.
Âsitân(f): Eşik, dergâh, tekye.
Âsitân-ı mürşid(f.a): Mürşidin tekkesi, şeyhin bulunduğu yer.
Assı(t): Fayda, menfaat, kazanç.
Âsûde(f): Rahat, sakin, müsterih.
Aş(t): Yemek.
Aşaklık(t): Tevazu, alçaklık.

Âşık-bâz(a.f): Âşıkla oynayan.
Aşıklıcak(t): Acele edince, acele ederek.
Aşıkmaq(t): Acele etmek.
Âşıkâre/âşkâre/eşkere(f): Belli, meydanda, açık, bedihi. Bu kelime Yûnus'un eserinde “eşkere” şekline dönüşmüştür.
Aşk-bâz(a.f): Aşıkla oynayan, sevgiliyle oynayan kişi.
Aşmak(t): Geçmek, taşmak. “yıl aşmak” gibi.
Aşr okumak(a.t): Kur'ân'dan on âyet miktarı okumak.
Aşurmak(t): Geçirmek.
Âşüfte(f): Perişân, dağınık, âşık.
Atâ(a): Verme, bağışlama, ihsanda bulunma, cömertlik.
Avâne(a): Beraber, taraftar, yardımcı.
Avâra(f): Avâre, kötü, adî, bayağı.
Âvâz(f): Sadâ, yüksek ses, şöhret.
Avret oğlan(a.t.) Kız oğlan kız.
Ayag / ayak(f): Ayaklı içki kadehi.
Ayagın durmak(t): Ayakta durmak.
Âyât(a): âyetler.
Ayb / 'ayıb(a): Kusur, leke, utandıracak hâl.
Âyet-i küil(a): Kur'ân, âlem, insan-ı kâmil.
Ayıtmak(t): Söylemek.
Âyîne(f): Ayna, mir'ât, gözgü.
Ayne'l-yakîn(a): Görerek inanmak, görüşle inanca ulaşmak.
Ayrık(t): Ayrı, başka, gayrı.
Ayrüksamak(t): Farklı şekilde, aykırı olan.
Ayrüksamak(t): Başka türlü, başka şekilde olan, aykırı olan, başkası.
Ayuk / ayık(t): Akli başında, uyanık.
Ayuksuz(t): Akli başında olmayan, serhoş.
Ayyâr(a): Hilekâr, desiseçi, iki yüzlü, içi başka dışı başka olan kişi.
Az bakmak: Küçümsemek. Az görmek.
A'zâ(a): Bedenin bir uzvu.
Âzâd(f): Serbest, hür.
Âzâdlık(f): Hürriyet verilmiş, serbest bırakılmış.
Âzâl(a): Ezeller, başı olmayan zamânlar.(Ezelin çoğulu.).
Azâzîl(a): Şeytân, İblîsin bir adı.
Azdurmak(t): Bozmak, yoldan çıkarmak, değiştirmek.
Azık / azuk(t): Erzak, yiyecek,(mecazen) ibâdet.
Azîz(a): Sevgide üstün tutulan, hürmetli, saygı değer. Tasavvufta mürşid-i kâmil.
Azm eylemek(a.t): Karar vermek, niyet etmek, gayret etmek. Yola çıkmak.
Azmak(t): Şaşırmaq, sapıtmak, yoldan çıkmak, ayrılmak, sapkınlığa düşmek.
Azrâil(a): Ölüm meleği, dört büyük melekten birisi.

-B

Bâb(a): Kapı, kısım, mevzu', fasıl.
Bâc(f): Vergi, cizye, harâc.
Bâd(f): Rüzgâr, nefes.
Badya: Ağzı geniş, topraktan yapılmış kap. Şarap tası. Rumca

“batheia” dan.

Bâg(f): Bahçe, büyük bahçe, bostan.

Bagır(t): Göğüs, ciğer, yürek.

Bâgi(a): Tecâvüz eden, saldıran, haksızlık eden, zâlim.

Bahadır(f): Cesûr, yiğit.

Bâhil(a): Cimri, hasîs, tamahkâr, malını kıyamayan.

Bahillik(a): Tamahkârlık, hasîslik, cimrilik.

Bahis(a): İddiali söz, noksan.

Bahr(a): Deniz.

Bahrî(a): Bir cins deniz ördeği, balıkçıl, balık.

Bahtlı / bahtlı (f.t): Bahtlı, talihi iyi, kısmetli.

Bâl(f): Kanat.

Bâlâ(f): Yüksek, yukarı, yüce, uzun.

Balaban: İri doğan kuşu.

Balcak(t): Küçük balık.

Balk urmak (a.t): Parlamak, ışıldamak.

Balkımak(a.t): Parlamak, ışıldamak, çakmak.

Ban(t): Ulu, büyük bez, büyük çadır.

Bang(f): Haykırma, yüksek ses. dua.

Baňlamak(t): Ezan okumak, seslenmek, bağırmak.

Banmak(t): Batırmak, bulaştırmak. Suya banmak.

Bâr tutmak(f.t): Paslanmak.

Bâr(f): Kir, pas.

Bâr(f): Yük, kal'a duvarı.

Barak Baba: Bu zat hakkında fazla bilgi yoktur. Mevcut bilgilerin

tahlili için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Sarı Saltık-Popüler İslâm'ın

Balkanlardaki Destanî Öncüsü, Ankara 2002. Cami'ü'd-Düvel'de

Barak Baba'nın Sarı Saltuk müridlerinden olduğu yazılıdır. Kendi risâlesinde de Sarı Saltukla

alakası üzerinde durulur: A. Gölpınarlı,

Yûnus Emre ve Tasavvuf, İstanbul 1961, s. 252-259, 455-472. Şeyh

Barak, 1307 veya 1308'de Moğollar tarafından öldürülmüştür.

Bârân(f): Yağmur.

Bâri(a): Yaratıcı, Allah. Düzenleyip tertip eden.

Bâriğâh(f): Yüksek dîvân, izinle girilebilen yüksek yer. Otağ, Cenab-ı

Hakk'ın huzuru.

Barmak(t): Parmak.

Bârû(f): Kale duvarı, hisar burcu, sûr.

Basar(a): Görme kabiliyeti, göz, kalp gözü.

Basaret(a): Göz açıklığı, derinliğine görüş.

Basîr(a): Her şeyi bilgisiyle gören Allah. Basîret sahibi kişi, kalp gözü ile gören.

Basîret(a): Kalb gözü, ileri görüşlülük.

Baş açmak(t): Dua etmek, şikâyet, beddua, yas tutmak.

Baş gözi(t): Zâhirî göz, gönül gözünün aksi.

Baş(t): Yasa.

Başa çatmak(t): Bir araya gelmek, baş başa vermek, bir işe girişmek.

Başa varmak(t): Sona gelmek, bitmek.

Bâşed ki(f): Ola ki, olur ki.

Başlu(t): Yaralı.

Bâtıl(a): Hurafe, sahte, hak olmayan.

Bâtın(a): İç yüz, öz. Gizli, görünmeyen. Cenab-ı Hakk'ın bir ismi.
Batn(a): Bkz. Bâtın.
Bay(f): Zengin, mîr, emîr.
Bayagı(t): Önceki, eski, eskisi gibi.
Bâyezîd-i Bistamî: Hicrî III. asırda yaşayan kutsal gönüllü veli. Baba adı İsa, Nişabur'un Bistam köyünde doğup büyümüştür. Şakîk-i Belhî ile sohbetleri var. H. 264 yılında öldü.
Bayık(t): Gerçek, açık, açıkça, aşikâr.
Bayımak(t): Zengin olmak, zenginleşmek.
Bayındırmak(t): Zenginleştirmek, mâmûr etmek.
Bâzîrgân(f): Tâcir, tüccâr.
Becid (f): Acele, Çabuk, derhal, devamlı, ısrarlı, gerçek.
Bedî'(a): Eşsiz, örneksiz, benzersiz. İşitilmemiş, görülmemiş.
Bed-nâm(f): Adı kötüye çıkmış. Fenâ tanınmış.
Bedr(a): Dolunay.
Bed-ter(f): Daha kötü, beter.
Beg(t): Bey, zengin kişi.
Begâyet(a.f): Çok, ziyadesiyle, pek fazla, aşırı, son derece.
Behişt(f): Cennet, firdevs.
Behremend(f): Nasibli, behreli, hisseli.
Bekâ-ender-bekâ: Bekabillah makamlarından ikincisi. Bâkîlik içinde bâkîlik. Mutlak ebedîlik.
Bekrî(a): Gece gündüz içen, alkolik, içkiye düşkün.
Belâ/belî(a): Evet. Ruhların elest meclisinde Cenab-ı Hakk'ın "elestü bir rabbiküm" sorusuna verdikleri cevap.
Bele(t): Böyle.
Belî(a): Bkz. Belâ.
Belinlemek(t): Seyrimek, sıçramak, titremek.
Belkîs: Saba melikesi. Süleyman Peygamber zamânında yaşadığı, onun tarafından imana davet edildiği rivâyet edilir. Yemen'de Sebe bölgesinde hükûmet etmiştir.
Bellü beyân(t): Apaçık, âşikâr.
Bellü bilmek(t): İyi bilmek, kanaat getirmek.
Bellü(t): Belli, aşikâr, açık.
Bellü(t): Belli, aşikâr, açık.
Belürmek(t): Belli olmak, meydana çıkmak.
Benâm(f): Namlı, tanınmış, meşhûr, ünlü olmak.
Bencileyin(t): Benim gibi, bana benzeyen.
Bend(f): Bağlanan, bağlanmış, bağ, boğum.
Beniz(t): Beniz, yüz, alın, renk.
Benven(t): Benim.
Berât(a): Nişân, rütbe, imtiyaz, taltîf için verilen belge.
Bercîs(a): Müşteri yıldızı.
Ber-dâr(f): Dâr ağacına asılmış olan.
Bere-Berre(f): Kuzu.
Ber-hurdâr(f): Hayırlar elde etmiş kişi. Kısmetli, mes'ût olan.
Beriyye(a): Mahlûkat, yaratıklar, insanlar, halk.
Berk(t): Sağlam, katı, sert, kuvvetli.
Berkitmek: Kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak. Pekitmek.
Berr(a): Kara, toprak.

Berü(t): Yakın, beri, bu yana, beriye, bu tarafa.
Berye/Beriyye(a): Çöl, kır, sahra.
Bes(f): Yeter. Kâfi, yetişir.
Bes/besi: Çok, fazla, ziyadelik. Birçok.
Beşâret(a): Müjde, iyi haber, muştı, muştuluk.
Beşe/Peşe/Paşa(?) (t): Ağabey, ulu, başkan, yüksek rütbeli kişi, ileri gelen kişi, paşa.
Bevvâb(a): Kapıcı.
Beyâbân(f): Çöl, kır.
Beytü'l-Ma'mûr(a): Gökte Ka'be hizasında bulunan Allah'a en yakın meleklerin tavaf ettiği ev.
Bezek(t): Süs, ziynet.
Bezemek(t): Süslemek, tezyin etmek.
Bezenmek(t): Süslenmek.
Bezîrgân(f): Bkz. Bâzîrgân.
Bezmek(f): Usanmak, bezmek, bıkmak.
Bıçgu(t): Kesecek âlet. Bıçkı, testere.
Bîñar(t): Pınar.
Bırılmak(t): Bırakmak, terk etmek.
Bî-'aded(f.a): Sayısız.
Bî-basar(f.a): Görmeyen, gözsüz.
Bî-cân(f.a): Cansız.
Bî-cism(f.a): Cisimsiz.
Bî-çâre(f.f): Çaresiz.
Bî-dâr(f): Uyanık.
Bid'at(a): Sonradan çıkan şey. Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan âdet ve inanışlar. İslâm adına ortaya atılan yanlış inanışlar.
Bî-dem(f): Nefessiz, kansız.
Bî-dirîg(f): Esirgemeyen, esirgenmeyen, elinden geleni yapan.
Korumasız. Zayıf. Âciz; yazık demeyen. Eyvah demeyen.
Bî-elvân(f.a): Renkleri olmayan, renksiz.
Bî-gam(f.a): Gamsız, kedersiz, üzüntüsüz.
Bî-gâne(f): Yabancı.
Bîgi(t): Gibi.
Bî-gümân(f): Şüphesiz.
Bî-hod(f): Kendisinden geçmiş, bayılmış, mest. Dîvân'da, nefisini yok eden, nefissiz, kâmil insan için kullanılır.
Bî-hûş(f): Kendisinden geçmiş, şaşkın, sersem.
Bî-kân(f): Cevhersiz, özü olmayan.
Bî-kevn(f.a): Var olmayan.
Bî-kıyâs(f.a): Ölçüsüz. Mukayese edilemeyen.
Bi-Küllî(a): Büsbütün, tamamen, tamamıyla.
Bil(t): Bel.
Bile(t): Beraberlik, maiyet.
Bî-Levn(f.a): Renksiz.
Bilik(t): Kemer, sadak, “İman biligin berk kuşan”(44/8).
Biliñmek(t): Seyrimek, sıçramak, titremek.
Bî-lisân(f.a): Dilsiz.
Biliş(t): Bildik, tanıdık, âşinâ, ma'rifet.
Bil-lâh(a): Allah için.

Bilü(t): Bilgi, ilim, irfân, idrâk.
Bî-mekân(f.a): Yersiz, yeri olmayan, yurtsuz.
Bî-mest(f): Mest olmayan, aklı başında.
Binâ(a): Arapçada fiillerin yapısını inceleyen bilim dalı. Fiillerin çatısı.
Binâ(a): Yapma, dayama.
Bî-nazir(f.a): Eşsiz, benzersiz. Eşi bulunmayan.
Bî-nihâyet(f.a): Nihâyetsiz, sonsuz. Tükenmez.
Bî-nişân(f): İzi olmayan, belirsiz. Alâmetsiz.
Bir demi(t.f): Bir an için bir anlık zamânda.
Bir kezden(t): Birden, hep birden.
Bir kezin(t): Bir defa.
Bir niçe(t): Birçok, pek çok.
Biregü(t): Bir kimse, başkası, birisi.
Bî-reng(f): Renksiz.
Birirmek(t): Toplanmak, bir araya gelmek, birleşmek, aynileşmek, beraber olmak.
Birin birin(t): Bir bir, teker teker, birer birer.
Birle(t): İle.
Biryân(f): Kebâb, kızarmış, yanmış.
Bişe(f): Orman, meşelik, sazlık.
Bişmek(t): Pişmek, olgunlaşmak, beslemek, geliştirmek.
Bişürmek(t): Pişirmek, olgunlaştırmak.
Biti(t): Mektup, yazılmış şey, amel defteri.
Bitimek(t): Yazmak, kısmet etmek, mukadder kılmak. Nasib.
Bititmek(t): Kısmet etmek, nasib etmek, yazmak, meydana getirmek.
Bitmek(t): Erişme, ulaşmak, belirlemek, yetişmek, meydana çıkmak.
Bitrişmek(t): Hesaplaşmak, anlaşmak, ödeşmek.
Bitürmek(t): Meydana getirmek, yetiştirmek.
Biz/bez(t): Kumaş, çaput, bez.
Bizâ'e(a): Sermaye.
Bizâr(f): Rahatsız, bıkmış usanmış, küskün.
Bizek/bezek(t): Süs, ziynet.
Bizmek(t): Bezmek, usanmak.
Bolay ki(t.f): Ola ki.
Boncuk: Boncuk, inciye benzetilen cam süs eşyası.
Bostân(f): Bâğçe, yeşillik, bağlık yer.
Boşanmak(f): Boşalmak, boş olmak.
Boz yapalak(t): Boz tüylü. Boz renkli bir tür çaylak.
Boz-pusaruk(t): Boz renkli, sisli, kipkiri, alacalı, bulanık.
Bucak(t): Köşe, تنها yer.
Bûd u vücûd(f.a): Varlık, var oluş.
Bug(t): Buğu, buhar.
Bugz(a): Kin, kalpten düşmânolmak, nefret.
Buhl(a): Cimrilik, pintilik, hasislik, el sıklığı.
Bukrat: İskender'den yüz yıl önce yaşayan meşhur Yunan hakîmi Hipokratis.
Bular(t): Bunlar, bu kişiler.
Bulaşık(t): Karışık, bulanık âlûde.
Bulincadı(t): Buluncaydı, buluncaya kadardı.

Buñ(t): Sıkıntı, gam, zaruret.
Buñalmak(t): Sıkılmak, gamlanmak, akli dengeyi yitirmek.
Buñamak(t): Bun olmak, saflaşmak, aklî muvazeneyi yitirmek.
Buñar(t): Pınar.
Burâk(a): Cennet bineği.
Burc(a): Kal'a çıkıntısı, sabit yıldız.
Burılmak(t): Dönmek, bükülmek.
Burmak(t): Bükmek, sarmak, boynu omuza düşmek.
Bustân/bostân(f): Bağçe, büyük bağçe.
Buşmak(t): Kızmak, öfkelenmek.
Buşu(t): Öfke, kızgınlık.
But/büt(f): Put, metinde birkaç yerde İlahî sevgili, mürşid için. Put kilise resmi anlamında da geçmektedir.
Bûy(f): Koku.
Buyruk(t): Emir, ferman.
Bühtân(a): İftirâ, birisine yalan isnat etme.
Bünyâd urulmak(f. t): Kurulmak, yapılmak.
Bünyâd(f): Temel, esâs, asıl.
Bürd-bâr(f): Uysal, halim, mütehammil, sabırlı.
Bürhân(a): Delil, isbat, tanık.
Bürrân(f): Keskin.

-C

Cafer-i Tayyâr (a): Hz. Peygamber'in amcası oğlu, Hz. Ali'nin kardeşi. Mute savaşında iki kolu kesilmiş ve şehid olmuştur. Tayyâr lakabı ona Hz. Peygamber tarafından şehid olduğunda verilmiştir. Peygamberimizin Ca'fer için "Cennette meleklerle uçuyordu." dediği rivâyet edilir. Bu yüzden, "uçan" manasına "tayyâr" denilmiştir.
Câh(f): Mevki, mansıb, yer, rütbe, makam.
Câlinûs: Bergamalıdır.(131-200) İlkçağın Yunan hekimlerindedir.
Câm(a): Kadeh.
Câm-ı Işk(f.a): Aşk kadehi, İlahî aşk. Metinde bazen mürşid-i kâmilin sözleri.
Cân alıcı(f.t): Azrail.
Cân(a): Cin taifesi. Cinlerin reisi (bkz. 49/6).
Cân(f): Cism-i latif, rûh-ı hayvanî, metinde bir yerde mürîd anlamında.(Bkz. 406/1).
Cânâvâr/cânver(f): Can taşıyan, hayvan, canlı, canâvâr.
Cân-bâz(f): Cânıyla oynayan.
Cây-gâh(f): Yer, mevki, mahal.
Câzû(f): Cadı, büyücü sihirbaz.
Cebbâr(a): Kudret ve ululuk sahibi, Allah. Esmâü'l-hüsnadandır.
Cebbâr-ı Âlem(a): Dünyayı iradesine mecbur eden. Dilediğine istediği işi yaptırmaya muktedir. Allah.
Cebrâil Cebreîl/Cibrîl (a): Vahiy meleği, dört büyük melekten birisi. Cibrîl. Muhammedî akıl.
Cebrî(a): Zorla yaptırılan, zorba.
Cehd(a): Fazla gayret, güç-kuvvet sarfetme azim.
Cehl(a): Câhillik. Bilmezlik.
Celâl(a): Büyüklük, ululuk. Allah'ın bir ismi.

Celîl(a): Büyük, ulu olan Allah.
Celle(a): Yüce, aziz olan.
Cemâl(a): Yüz güzelliği.
Ceng(f): Muharebe, savaş.
Cercîs(a): İsâ Peygamberden sonra geldiği rivâyet edilen ve onun şeriatine uyan bir peygamberdir. Kur'ân'da ismi geçmez. Yetmiş kez öldürülmüş her öldürüldüğünde yeniden dirilmiştir.
Cevlân/Cevlân(a): Gezinme, dolaşma, dolanma.
Cevher(a): Kıymetli taş, maya, öz.
Cevherî: Kâmil insan.
Cevşen: Zırh, savaş elbisesi.
Ceyhûn: Irmak.
Cîfe(a): Leş, kokmuş et.
Cim(a): Eski yazıda bir harf.
Cinn(a): Âteşten yaratılan bedensiz varlıklar. Muhtelif şekillere girebilirler. Latîf varlıklar oldukları için gaybî bazı bilgiler getirebilirler. Kelimenin sözlük mânâsı, hissetme kabiliyeti olan, seyreden, gizleyen, örten vb.
Cur'a(a): Kadehin bir yudumu.
Cûş(f): Coşmak, kaynamak.
Cûşa gelmek(f.t): Coşmak, kaynamak.
Cübbe(a): Zühd alameti. Uzun ve bol elbise.
Cüft(f): Çift, ikili, eşi olan.
Cümle(a): Bütün, hep.
Cünbiş(f): Kımıldanma, oynama, eğlence, hareket. Zevk.
Cürm(a): Kabahat, kusûr. Hata, günâh.
Cüst ü cû(f): Arayıp sorma, araştırma.
Cüvân(f): Genç, delikanlı.
Cüz'(a): Kısım, parça.
Cüz'ıyyât-ı müselsel(a): Her şeyin bir başka şeyin devamı olması. Tasavvufta ve Yûnus'ta ma'den nebat ve hayvan kategorilerinin birbirini takib eden yaratılış tertibi. Her tabaka kendi içinde parça buçuk olup yine kendi aralarında ontolojik tabakalar halindedir. Bunlardan her cüz'ün seyri istisnasız Allah'a doğrudur.

-Ç

Çabük-bâz(f): Çabuk, aceleci. Tez oyuncu.
Çag(t): Zaman, vakit, mevsim. Yaş, asır. "Sözün usıla düşürgil dimegil çağ ide(çağada?) bir söz"(Bkz. 102/3).
Çagada(t): Çocukça, çağa: Yeni doğmuş, tüyü bitmemiş.(Bkz. 102/3).
Çagırmak(t): Davet etmek.
Çagıru(t): Davet, davetiye.
Çagide(t): Çocukca, ham, manasız.
Çagşaban(t): Dağılarak.
Çâh(f): Kuyu, çukur.
Çakıldak(t): Degirmende öğütülen buğdayın taşlar arasında bitdiğini bildiren ve değirmen taşına çarparak "çak-çak" sesi çıkaran alet.
Çakmak(t): İyice anlatmak, bildirmek. Tanıtmak aksettirmek. İfşa etmek. Gammazlamak, kovalamak.
Çalap(t): Tanrı, Hak.

Çaldug(t): Üfürdüğü, üflediği, öttürdüğü. (133/5)'teki "çalduğı" şeklindeki bu kelime vezin gereği "çalduğ" şeklinde okunmalıdır.

Çalınmak(t): Çizmek, çizilmek, yazı yazmak, silinmek.

Çâpûk(f): Çabuk, tez, çevik.

Çâpûk-bâz(f): Çabuk, tez, çevik.

Çâr(f): Dört.

Çârdag(f): Çardak.

Çarh urmak(f.t): Dönmek, semâ etmek.

Çarh(f): Gök, felek.

Çarh-ı Felek(f): Gök, dolaba benzeyen gökyüzü, Mecazen tali', baht.

Çârsû(f): Çarşı.

Çatmak(t): Kurmak, tanzim etmek. Birbirine bağlamak. "Din çatmak"(Bkz. 248/2) veya "endam çatmak" gibi.

Çav(t): İklim, memleket, şöhretli bir yer. Meşhûr.

Çavuş yıldızı(t): Zühre yıldızı(?)(Bkz. 66/4).

Çekmek(t): Tartmak, ölçmek, yemek, zorla almak.

Çeng(f): Kanuna benzeyen bir çeşit saz.

Çerâğ/çerâk/çırak(f): Fitol, ışık, mum, kandil, çıra.

Çerb(f): Besili, semiz, yağlı.

Çerçi(f): Bazı küçük eşya ve tuhafiye malzemesi satan kişi.

Çerge(f): Çadır.

Çerh(f): Çarh, dünya, felek.

Çerî(f): Asker.

Çeşni(f): Lezzet, tad, tadımlık miktarda.

Çeşte(f): Altı telli saz, tanbur. Şeştâ'dan gelmektedir.

Çetr(f): Çadır, gölgelik.

Çevgân(f): Gûy u çevgân, Cirit oyununda kullanılan değnek.

Çeynemek(t): Çiğnemek.

Çırâk(f): Çıra, mum, çerâğ.

Çıyan(t): Zehirli ve sürüngen küçük bir böcek.

Çi(f): Ne, nasıl.

Çig(f): Ham, pişmemiş.

Çizginmek(t): Dönmek, "Bu çizginen gökleri"(Bkz. 133/2).

Çogaç(t): Gün, güneş.

Çokal: Eskiden savaşlarda atlara giydirilen çelik zırh. Bir çeşidini savaşçılar da giyer.

Çokallu: Zırhlı.

Çomak(t): Değnek, sopa, ucu topuzlu sopa.

Çöksü(t): Bir şeyin kıvıldamaması için üste konan şey, baskı büyük çivi. Mıh.

Çökük(t): Çukur yer. Alçak.

Çul: Kıldan dokunan döşek.

Çulha: Dokumacı.

Çün(f): Çünkü, madem ki, ne zamân ki.

-D

Dâdu sited(f): Alış veriş.

Dâd(f): Adalet.

Dad(t): Tat, lezzet, çeşni.

Dahı(t): Bundan başka, ayna zamânda, hem de.

Dak tutmak(t): Özü/Kusur bulmak.
Dak(t): Özü, kusur.
Dakı(t): Dahı, da, de.
Dakmak(t): Takmak, ad takmak. Ad koymak.
Danışık(t): Tanışık, ülfet, ünsiyet. Karşılıklı oturup konuşmak.
Dâniş(f): Söz, bilgi, ilim.
Dânişmend(f): Bilgin, müderris.
Dapa(t): Taraf, yön... a doğru... a karşı.
Dâr(a): Ev, yapı, yer, yurt.
Dâr(f): Dâr ağacı.
Dâra gelmek: Dârağacına gelmek. İdam edilmek. Mecazen, İlahî sırrı “Hallâc-ı mansur gibi” ifşa etmek. Şer’î olarak bu sırrın ifşası haramdır.
Dâr-ı mihnet: Mihnet evi. Mecazen dünya.
Dartınmak(t): Çekinmek, esirgemek.
Datlu(t): Tatlı.
Davâ(a): Dava, iddia, metinde “asılsız söz” anlamından çok, hakikati bilinmeyen şer’î sözler.
Dâvûd: İsrail oğullarından bir peygamber ve hükümdârdır. Süleyman Peygamber’in babası olan Dâvûd, sesinin güzelliğiyle tanınmıştır.
Kitâp sahibi bir peygamberdir. Zebûr, Dâvud'a inmiştir.
Deccâl(a): Kıyâmete yakın meydana çıkacak olduğuna inanılan Deccâl, bazıları dinden imandan edecektir. Hz. İsa tarafından öldürülecek bir yalancı peygamber olduğu rivâyet edilir. Tasavvufta Deccâl, dünya sevgisinden ileri gelen nefsî güçlerden ibaret olup, bunlar, riyaset, rubûbiyet, büyüklenmek (kibir), hile vs.dir. Bu kuvvetler akl-ı ma’âşa bağlıdır. Nefislerinde söz konusu özellikleri yok edemeyen kişiler, tasavvufta “Deccâl”e benzetilmişlerdir.
Deccâl’in bir gözünün şaşması ise, kişinin bu nefsi özellikleri taşımasından dolayı uhrevî ve ulvî âlemleri görmemesi anlamına gelir.
Degin(t): Kadar, dek.
Degme(t): Herhangi, her bir, her, rastgele.
Degmek(t): Ulaşmak, erişmek.
Degritmek(t): Oynatmak, hareket ettirmek, dolaştırmak.
Degşürilmek(t): Çevrilmek, döndürülmek.
Degşürmek(t): Değişmek, değiştirmek.
Degül(t): Değil.
Degürmek(t): Ulaştırmak, eriştirmek, yetiştirmek.
Dehr(a): Dünya, zamân. Maddeler âlemi
Dehrî (a): Maddecî, ruha, ahrete, manevî şeylere inanmayan kişi.
Materyalist.
Dek durmak(t): Sessiz, sakin durmak. Uslu oturmak.
Dek(t): Kadar, ...a kadar.
Dek/tek(t): Eş, benzer, gibi.
Delâlet(a): Delil olmak, kılavuzluk. Doğru yolu göstermek.
Delim(t): Çok, birçok, ziyade, fazla.
Delük(t): Delik, açık.
Dem(f): An, zamân, vakit, soluk, nefes.
Dem-be-dem(f): Vakıt, vakit. Daima, zamân zamân.
Dem-beste(f): Susmuş, soluğu kesilmiş, nefesi bağlanmış.

Demren/temren(t): Okun ucuna geçirilen demir.
Dem-sâz(f): Uygun arkadaş, dost, sırdaş.
Denk(t): Eş, benzer, eş değer.
Denlü(t): Kadar.
Densüz(t): Münasebetsiz, ölçüsüz hareket eden, saygısız.
Depe/dapa(t): Taraf, yön.
Depemek(t): Tarafa gitmek, yöne gitmek.
Deprenmek(t): Kıpırdamak, kımıldamak, hareket etmek; kurumak.
Depretmek(t): Kımıldatmak, oynatmak; kurutmak.
Der(t): Ter. Yeni biten, taze. "Ağaç deri dirildi"(301/6).
Derbân(f) : Kapıcı.
Dergâh(f): Tekye. Zikir ve ibâdet edilen yer. Kapı yeri, kapı eşiği.
Tarikatlerin müessesese devrinde irşad için kullandıkları teferruatlı geniş mekan. Dergâhlar, semâhâne, halvet veya çile odası, aşhâne, derviş hücreleri vs. bölümlerden teşekkül eder. Hakikî sûfî alemleri dergâh kabul eder.
Deriçe(f): Küçük kapı, pencere.
Dermânde(f): Âcil, kala kalmış, bî-çâre, zavallı, beceriksiz.
Dermek/dirmek(t): Toplamak, biriktirmek.
Dervâze(f): Büyük kapı, büyük bir binanın büyük taşra kapısı. Kale kapısı.
Dervîş(f): Yoksul, mütevezî kişi, tarikate girmiş kimse. Sülûka 'ahdeden ve Allah'a ulaşmak isteyen kişi.
Derzi(f): Terzi.
Destâr(f): Sarık, imâme, tülbent.
Dest-gir(f): Elden tutan, yardım eden, yardımcı.
Destûr(f): İzin, ruhsat.
Devlengeç: Çaylak; bazı yazmalarda dölengeç, dülengeç, devligeç şeklinde harekelenmiştir.
Devlet(a): Saadet, mutluluk.
Devrân(a): Dünya, felek, zamân, talih. Dönme, dolaşma.
Devşürmek/divşürmek(t): Dermek, toplamak, bir araya getirmek.
Derlemek.
Deyr(a): Kilise, manastır.
Deyyân(a): Hakkıyla mükafatlandırılan ve cezalandıran, hâkim, Allah.(Bir kudsî hadiste yaratıcı kendisini melik ve deyyân olarak anar. Burada deyyân, insanın başlangıçtan sonuna kadar mâcerâsını tamamlayıp hesâba çeken anlamındadır.).
Deyyâr: Bir kimse, yurt sahibi, manastır sahibi.
Dikçi(t): Âsi, dik dik karşılıklar veren kişi.
Dil tetiği(t): Dilin konuşma kabiliyeti.
Dilenigörmek(t): Hemen dilenmek, dilenmeye bakmak. Dilenmeye devam etmek.
Dil-hasta(f): Gönül hastası.
Dilkü: Tilki.
Dil-pezir(f): Gönüle hoş gelen, gönlün beğendiği.
Dil-teng(f): Gönül darlığı, iç sıkıntısı.
Dimek(t): Demek, söylemek.
Din(a): İnanç, imân, tâat, âdet, huy, verilecek karşılığa hükmetmek.
Dinâr: Altın sikkeli para.

Dirgenmek(t): Toplanmak, birikmek, bir araya gelmek. Dayanmak.
Dirgürmek (t): Diri etmek, diri kılmak, diriltmek.
Dirîg(f): Esirgeme.
Dirîgâ(f): Hayfa, ne kadar yazık, eyvah.
Dirilik(t): Yaşayış, geçim, hayat, sağlık.
Dirmek (t): Toplamak, dermek.
Dirnek (t): Dernek, toplantı. Eğlenmek için toplanan kişiler.
Dîv(f): Şeytân, cin.
Dîvân (f): Huzur, meclis.
Dîvân-ı ışk (f.a): Aşk meclisi, mürşid huzuru.
Divşürmek(t): Devşirmek, toplamak. Bir araya getirmek.
Diyânet(a): Dindârlık. din hükümlerini yerine getirmek.
Doksan bin Hak kelâmı: Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber'e Mirâc'ta 90 bin sır söylediği, bunlardan 30 binini halka, 30 binini seçkinlere dediği; 30 binini ise sır olarak sakladığı rivâyet edilir.
Dokunmak(t): Vurmak, birbirine geçirmek. Çakmak, isabet ettirmek.
Dolanmak (t): Dolaşmak.
Dolinmak /dolonmak(t): Dolunmak, batmak, dolanmak, Gurup etmek.
Don (t): Don, elbise, kıyafet.
Donanmak (t): Süslenmek, giyinip kuşanmak.
Dölenmek (t): Mutmain olmak, temayül göstermek. Sükûnet, karar kılmak, çoğalmak.
Dörimek/dürimek (t): Meydana getirmek, türemek.
Döritmek/düritlemek, düretmek (t): Yaratmak, bir araya getirmek, türetmek.
Dört ejderhâ: Dört unsur(Hava, âteş, su, toprak.).
Dört kapı (t): Şeriat, tarikat, hakikat, marifet.
Dört yâr (t): Dört dost, Hz. Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali.
Döşek (t): Yayı, kilim gibi fakat daha yumuşak bir minder.
Döymek (t): Tahammül etmek, dayanmak.
Duduksuz (t): Serbest, rehin olmayan, kapalı olmayan.
Dun (t): Alt taraf, kök.(147/4).
Dûr(f): Uzak.
Durak/turak (t): Makâm, mahal, durulan, eğlenilen yer, yurt.
Durgurmak (t): Durdurmak, kaldırmak, ayakta tutmak.
Durmak/turmak (t): Ayağa kalkmak, kıyam.
Durrac(a): Bkz. Dürrac, turaç kuşu.
Durutmak (t): Durdurmak, durdurmaya çalışmak.
Duş: Bkz. tuş.
Duşa gelmek(t): Rastlamak, karşı karşıya gelmek.
Dutmak (t): Tutmak, sahip olmak. Yapmak, yerine getirmek.
Dutsak (t): Esir.
Dutuşmak (t): Alev almak, tutuşmak.
Duvacık kapısı (t): Dua edilen yer. Allah'ın rahmet sıfatına sığınma.
Bugün “dua kapısı” şeklinde kullanılıyor.(128/3).
Duzag(t): Tuzak.
Duzah(f): Cehennem.
Dükeli(t): Bütün, hep, cümle, hepsi, herkes.
Dükkân-dâr(a.f): Dükkân sahibi.
Düldül(a): Hz. Ali'ye, Hz. Peygamber tarafından verilen binek atı.

Dün (t): Gece.
Dün ü gün(t): Gece ve gündüz.
Dünyâ-perest: Dünyaya meyil veren. Maddiyatı çok seven.
Düp-düz (t): Düm-düz. Tamamıyla, baştanbaşa.
Düpdüzün (t): Tamamıyla, bir baştan bir başa.
Dürdâne(a.f): İnci tanesi.
Dürimek/dörimek(t): Bir araya getirmek, meydana getirmek, türetmek. Türemek.
Dürişmek(t): Çalışmak, isbat etmek, gayret etmek.
Dürlü(t): Türlü.
Dürr(a): İnci.
Dürrâc(a): Kekliğe benzer bir güzel kuş. Turac.
Dürr-i yetîm(f.a): Tek, iri, baha biçilmez inci. Eşsiz inci. Hz. Nûr-ı Muhammed.
Dürülmek(t): Katlanmak, toplanmak.
Düş(t): Rüyâ, vakıa. Yûnus'ta düş yerine bazan seyr veya seyrân kelimeleri de kullanılır.
Düşmek(t): Konaklamak.
Düşmek(t): Vâki olmak, mağlûb, müstevli olmak, hücûm etmek.
Düşvâr(f): Güç, zor.
Dütün(t): Tütün. Duman.
Düzenmek/düzünmek(t): Kendini düzeltmek, düzene sokmak, süslemek.
Düzmek(t): Tertib ve tanzîm etmek. Düzen vermek, sıralamak. Hazırlamak, imal etmek.

-E

Ebed(a): Sonsuz, gelecek, sonu olmayan gelecek zamân.
Ebleh(a): Pek akılsız, ahmak, bön.
Ebsem/epsem: Suskun.
Ebter(a): Sonu kesik, çocuğu olmayan, eksik.
Ebu Bekir(Sıddîk): İlk halife, Çâr-yâr'dan ilki. Doğru ve sözünün eri manasına "Sıddîk" sıfatıyla anılmıştır.
Ecel(a): Ölüm vakti, âhirete geçmek.
Ed-dünyâ cifetün ve tâlibihâ kilâb: Dünya bir cifedir, onun talibi köpeklerdir. Hadis.
Efgân(f): Bağırıp çağırma, istimdâd, feryâd.
Efreng/Firenk(f): Avrupalı, Frenk. Hıristiyan.
Egerçi(f): Her ne kadar, ise ide, gerçi.
Egin(t): Sırt, omuz.
Eglemek(t): Geçiktirmek, vakit geçirmek, oyalamak, avutmak.
Egleyen(t): Metinde mâsivâ anlamında kullanılmıştır.
Ehil(ehl): Yabancı olmayan, âşinâ, mahir, usta, becerikli; metinde, kâmil insan.
Ejdehâ(f): Yılan, ejderha. Metinde nefis için bir benzetme.
Ekincik(t): Olgunlaşmamış küçük boylu başak.(388/3).
Eksüklük/eksiklik(t): Kusurlu, hataları bulunan kişi. Aciz.
Eksümek(t): Eksilmek, azalmak, azaltmak.
Elest(a): "Elestü" Arapça'da "değil miyim?" demektir. Kur'ân'da 7. surenin 172-173. âyetlerinde, Allah'ın: "Ben sizin Rabbiniz değil

miyim?” sorusunda geçer. Ruhlar bu soruya: “Evet, Rabbimizsin.” diye cevap verdikleri için birbirlerine tanık tutmuşlar ve şehadet etmişlerdir. Kıyâmet gününde her ruh burada verdiği sözü yerine getirmek, Rabbini tanımak zorundadır. Sûfiler Bezm-i Elest'de verilen cevabların bazılarının olumlu “Kâlû belâ”; bazılarının olumsuz “lâ” şeklinde olduğuna inanırlar. Bu cevaba göre kıyâmette üç sıra insan görülecektir. Rablerinin sorusuna tasdik eyleyip gözleri ve dilleriyle kabul edenler; soruyu sadece kulaklarıyla duyup kararsızlık gösterenler. Sadece lâ deyip Rablerinin birliğini kabul etmeyenler. Yunus Emre, Elest'te verilen söze, ahd-i sâbık terkibi ile de anlatır. Ona göre bu sır, bu dünyada iken bilinip yaşanacaktır.

El-hakk(a): Doğrusu, hakikaten.

Elhamdülillâh(a): Allah'a hamd olsun.

Elif(a): Eski yazımızın ilk harfi. Klasik dinî ve ledünnî şiirimizde Allah, zat-ı uluhiyyet veya makam-ı ma'rifet için kullanılır.

Elif-dal-mim: Eski harflerle emed, kelimesinin yazıldığı harflerdir.

“Son, nihâyet” manalarında. Elif Hakk'ı, mim tafsilât-ı

Muhammed'i, dal ise sırr-ı Muhammed veya nûr-ı Muhammed'iyi temsil eder. Ayrıca, “Âdem” kelimesi de bu harflerle yazılır.

El-kalbü mine'l-kalbi(a): Kalpten kalbe, gönülden gönüle.

Elvân(a): Renkler, görünüşler.

Em: İlaç; çâre, devâ.

Emân(a): Emniyet, korkusuzluk. Yardım, imkân.

Emânet(a): İlahî sır. Âdem'e verilen yaratılış sırrı. Metinde bir yerde “cân” anlamındadır.(210/3).

Emcek(t): Meme, kuru veya yalancı meme denilen çocukların susturulması için kullanılan alet.

Emek yimek(t. d.): Gayret sarfetmek, emek çekmek.

Emr-i ma'rûf(a): 'Aklın ve şeriatin caiz ve güzel gördüğü şey, buyruk.

Endâm(f): Beden, vücûd, vücûdun görünüşü, boy.

Endîşe(a): Düşünce, fikir.

Ene'l-Hak(a): “Ben Hakk'ım”, Bağdadlı Hallâc-ı Mansûr'un asılmasına sebep olan şath kabul edilen söz.

Er dimek(t): Eğer demek, er, “eger” kelimesinin muhaffefi olarak kullanılıyor. (Bkz. 19/7).

Er(t): Mürşid, insân-ı kâmil anlamındadır.

Eren(t): Evliyâ, ermiş kişi.

Erişgen(t): Ulaşan, yetişen, devamlı erişen, erişmek için uğraşan.

Erkân(a): Rükûnlar, direkler, esaslar, âdet, töre.

Erte/irte(a): Yarın, sabah.

Erte-gice(t): Sabah-akşam.

Esen(t): Sağ, salim, rahat, mes'ut.

Esenlemek(t): Veda etmek, esenlik dilemek.

Eser(a): İz, yapı, nişan.

Esfel(a): En aşağı, en alçak, en sefil.

Eshâb(a): Sebepler, bir şeye vâsita olanlar.

Esilmek(t): Dökülmek.

Eskice(t): Eski elbise, yıpranmış giyecek.

Eslemek(t): Dinlemek, kulak asmak; kabûl etmek. Baş eğmek.

Eslenmek(t): Kulak asılmak, dinlenilmek.

Esrâr(a): Sırlar, gizli mânâlar, hikmetler.
Esrimek(t): Mest olmak, sarhoş olmak. Hâle girmek.
Esritmek(t): Serhoş etmek.
Esrük/esrik(t): Serhoş, mest, coşkun, ehl-i hal. İlahî aşk serhoşu.
Eşker/eşkere: Âşikâr, açık, meydanda. “Âşikâre”den.
Eşmek(t): Yürümek, yol almak, atı eşkin sürmek, koşturmak.
Etmek(t): Ekmek.
Evet(t): Metinde bir yerde “Fakat” manasınadır. “Yûnus yidi nişan didi evet üçünü gizledi”(298/7).
Evgâr(f): Davar sırtındaki yara, kötürüm, yatalak, yaralı.
Evin(t): Yiyecek, dane, tohum, içi. “Evin tutmak: Danelenmek.”
Evren(t): Büyük yılan, ejderha.
Evvel(a): Allah'ın sıfatı. Öncesi olmayan.
Eyâ: Ey, hey.
Eye(t): Sahip, mâlik.
Eyi: İyi.
Eyin(t): Sırt, arka.
Eyitmek(t): Söylemek, anlatmak.
Eyle(t): Öyle, o şekilde.
Eylenmek(t): Edinmek, eylemek, yapmak.
Eyyûb(Peygamber): Kur'ân'da adı geçen peygamberlerdendir. Sabır sembolüdür. İsrailoğullarındandır.
Ezel(a): Zamanın önsüzlüğü, başlangıcı olmayan zamân.
Ezelî vatan: Elest bezmi, ruhlar âlemi.

-F

Fahr(a): İftihâr, öğünme.
Fahr-ı âlem(a.f. terkip): Hz. Peygamber.
Fak (f): Tuzak.
Fakî(a): İslâm fikhını iyi bilen, Fakih.
Fakîh Ahmed Kutbüddin: Menâkübü'l-Ârifîn müllifine göre Sultanü'l-Ulemâ dervişidir. Horasan'dan gelerek Konya'ya yerleşmiştir. Fakîh Ahmed, Muhyiddin'in “Hızır-Namê”sine göre, Anadolu'da yaşayan en eski sûfilerdendir. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Menkabevî bazı bilgileri, Seyyid Hârûn, Hacı Bektaş Velâyet-nâmesi gibi menâkıbnâmelerden öğrenmekteyiz. Bilinen iki küçük eserinden birincisi “Kitâbu Evsâfı Mesâcidi'ş-Şerife”, diğeri, “Çarh-nâme”dir. Doğumu ve ölümü bilinmemektedir. Ölümü M. 1230'lu yıllarda olabilir.
Fakr(a): Tasavvufî bir ıstılah olarak; sülûk mertebelerini yaşayıp nefsin kendi nefsi olmayıp Hakk'a ait olduğunu idrâk etmek, anlamındadır. Yûnus'ta fakr tamamen nefis yokluğu anlamındadır.
Fânî(a): Geçici olan, yoklukla ilgili.
Fârig(a): Vaz geçmiş. Elini eteğini çekmiş.
Fârik(a): Fariğ'dan, vaz geçmiş.
Farîza/farîda(a): Allah'ın emri, farz, yapılması elzem olan.
Fâsik(a): Allah'ın emrinden çıkan. Kötülük yapan. Fıska düşen.
Fâsid(a): Kötü, fenâ, yanlış, bozuk, fesad çıkaran. Kavgacı, bozucu.
Fâş(f): Faş etmek, meydana çıkarmak. Açıklamak. Gizli olanı ortaya çıkarmak.
Fâtihâ(a): Kur'ân'ın birinci sûresi. Başlangıç, açış, giriş.

Fazîlet(a): Hüsn-i ahlak, ilim ve iman, değer, meziyet.
Fazl(a): Fazilet, olgunluk, iman ve cömertlik.
Fehm(a): Anlama, anlayış, kavrama.
Felek(a): Gök, sema.
Fenâ(a): Dünya için kinaye, yokluk mülkü.
Fenâ-ender-fenâ (a.f-a.): Yoklukta yokluk. Fenafi'l-fenâ.
Ferâgat(a): Tok gözlülük, hakkından vaz geçmek. Davadan vaz geçmek.
Ferâh(a): Bol, geniş, iç açıcı. Şenlendiren.
Ferâş/ferrâş(a): Döşeyen, hizmetçi, döşeyip süpüren, hizmetkâr.
Ferdâne(f): Tek başına, yalnız.
Fereci(a): Genişliğe, ferahlığa mensup. Bilginlerin ve şeyhlerin giydikleri önu açık, yakasız, geniş kollu ve uzun giyecek.
Ferhâd(a): Doğu Edebiyatında bir aşk kahramanının adı. Sevgilisi "Şîrîn"e ulaşabilmek için dağlar delip yol aşmış bir fedakarlık örneği. Mühendisliği ve nakkaşlığı da vardır.
Ferik(a): Bölük, topluluk.
Ferişte, ferîşteh(f): Melek, günahsız, masûm.
Ferrâş(a): Döşeyen, temizlik yapan, hizmetçi.
Ferş(a): Yer, yeryüzü, döşeme, yaymak.
Fesâd(a): Bozuk, fenâlık, karışıklık.
Feth-i bâb (a): Kapı açmak.
Fevka'l-Ulâ: En yüce, yüksek. Pek yüksek.
Fısk(a): Hak yolundan çıkma, Allah'a isyân etme, ahlsızlık, kötülük.
Fidâ/fidî(a): Bağışlama, fedâ, uğruna verme.
Figân(f): Ağlama sızlama.
Fil-hâl(a): Bu anda, hemen, şimdi.
Firâk(a): Ayrılık, ayrılma.
Firâset(a): Anlama, sezme kabiliyeti, uyanıklık.
Fir'avn: Mûsâ Peygamber çağında yaşayan ilâh olduğunu iddia eden Mısır hükümdarı. Kur'ân'da kıssası uzunca anlatılır.
Firdevs: Cennet, cennetin altıncı katı. Bostân.
Firişteh(f): Bkz. Ferîşteh, melek..
Firkat/fürkat(a): Ayrılma, ayrılış.
Fitne(a): Karışıklık. Ortalığı karıştırmak, mâl ve mülk.
Furkân(a): İyi ile kötü, hak ile bâtıl, helâl ile haramın farkını gösteren. Kur'ân'ın sıfatı.
Fuzûl/fudûl(a): Lüzûmsuz, fazla şey veya söz.
Fuzûllik(a.t): Münasebetsizlik, sıradan.
Fürkat(a): Ayrılık. Bkz. Firkat.

-G

Gaffârü'z-Zünûb(a): Günâhları afveden, bağışlayan, acıyıp merhamet eden Allah.
Gâfil(a): Gaflet ehli, gerçeklerden habersiz, uyuyan.
Gâh(f): Bazan, ara sıra.
Gâib/gâyıb(a): Görünmeyen, göz önünde bulunmayan, gizli ve bilinmeyen âlem.
Galab/galabe(a): Çokluk, kalabalık.
Galtân(f): Yuvarlak, tekerlenen, yuvarlanan.

Gamgîn(f): Gamlı, kederli.
Gam-güzâr: Gam geçiren, tasa çeken, ömrü gam ile geçen.
Gammâz(a): Münafık, fitneci, birini birine çekiştiren.
Ganî(a): Hiç bir şeye ihtiyacı olmayan, tam manasıyla zengin, müstagni. Allah.
Gâret(a): Çapulculuk, yağma.
Garîb(a): Gurbette olan kişi. Metinde, emsaline üstün olduğu; onları anlayacak insan kalmadığı için cemiyette yalnız kalan veliler veya ezel bezminden dünyaya gönderilişinin hikâyesini bilen kişi. Ehl-i fenâ,
Garîbsemek(a.t): Garip kişiler gibi davranmak.
Gark olmak(a.t): Batmak, o şeye boğulmak, o şeye benzemek.
Gark(a): Suda boğulmak, batmak.
Gassâl(a): Ölü yıkayıcı.
Gavvâs(a): Çok gayretli, çalışkan, suya dalan, dalgıç, inci arayan dalgıç.
Gaybet(a): Başka yerde bulunmak, gıybet, bir şeyin diğer bir şey içinde gayb olması. Dedikodu.
Gayr(a): Ayrı, başka.
Gâzî(a): Din uğruna harp eden.
Gedâ(f): Yoksul dilenci.
Gedilmek(t): Bir yanından eksilmek, bütünlüğü gitmek. Gedik açılmak(77/2).
Geh(f): Bazan, ara sıra.
Geñ (t): Geniş, bol.
Genc yaz: İlkbahâr.
Genc(f): Hazine, define.
Gencay-geç ay(t): Hilâl, yeni doğan ay.
Genc-hâne(f): Hazinenin bulunduğu yer.
Genc-i nihân(f): Gizli hazine, kenz-i mahfî.
Genc-i pinhân(f): Gizli hazine, kenz-i mahfî.
Geñez(t): Kolay, uygun, kolayca.
Geñiyile(t): Genişliğiyle.
Geñsüz söylemek(t): İsteği olmadan, istemeyerek söylemek.
Geñsüzün(t): İsteksiz.
Ger(f): Eğer.
Gerdân(f): Dönen, dönücü.
Gerdûn(f): Kainat, felek.
Geşt(f): Gezmek, dolaşmak.
Gevde(t): Gövde, vücûdun göğüs ve karın kısmı.
Gevher(f): Mücevher, inci, esâs, öz.
Geyikli Hasan: Bursa kurbinde Keşiş Dağı eteğinde, Orhan Gazi zamânında yaşayan bir erendir. Adı geçen yerde türbe, tekve ve cami bina etmiştir. Dağda geyiklerle sohbet etmesiyle şöhret bulmuştur.
Gıl/gil: Emir teklik 2. şahıs eki. Anmagıl gibi.
Gılmân(a): Cennettekilerle hizmet eden güzel ve genç delikanlılar.
Genç uşaklar.
Gile: Şikâyet, vadi.
Giñ/geñ (t): Geniş, bol.
Gine(t): Gene.

Girdâr (f): Amel, fiil, iş.
Gird-i hâl: Toz kabarcığı, toz zerreciği, fakr ve tevazu için bir benzetmedir.
Giriftâr(f): Tutulmuş, esir, düşkün, mübtelâ.
Girîv(f): Bağırma, bağışma.
Girm(f): Kurt, kurtçuk.
Girü(t): Geri, tekrâr, sonra, yine, başka.
Giryân(f): Ağlayan, ağlayıcı.
Göçgünci(t): Bir yerden bir yere göçen, göçebe, göçer.
Gökçek(t): Güzel.
Gökren(t): Gömgök. Muahhar metinlerde “gökrek” şekli de var. “Gökren katran denizi kıldan Sırât gerile”(Bkz. 306/7).
Gönelmek(t): Yönelmek, yüzünü döndürmek, teveccüh etmek.
Gönilmek/ gönülmek(t): Yönelmek, teveccüh etmek, yüzünü döndürmek.
Gönlek(t): Gömlek.
Gönül(t): Gönül, yürek, kalp, fuad.
Gönülek(t): Gömlek.
Görk(t): Güzellik, yüz güzelliği, meziyet. İyi huy.
Görklü(t): Güzel, mübarek.
Göymek(t): . İçin için yanmak, parlamak.
Göynük/köynük(t): İçin için yanmak. Yanık, yara, acı, hicran.
Gözetme(t): Gözetme, kollama.
Gözü(t): Ayna.
Gözsüzsepek/Göz-sepek(t): Köstebek.
Gubâr(f): Toz.
Gufrân(a): Cenâb-ı Hakk'ın günahları afvı, rahmeti.
Gulgule(a): Çılgılık. Gürültü, büyük uğultu.
Gûr(f): Mezâr, kabir.
Guristân(f): Kabristân, mezarlık.
Gussa(a): Tasa, üzüntü. Sıkıntı. Kaygu.
Guş(f): Kulak, işitmek.
Güç görmek(t. d.): Zorlamak.
Güç götürmek(t. d.): Zorlamak.
Güç üzmek(t): Olmasını istemek. Güçlkle halletmeye çalışmak.
Zorlamak.
Güç(t): Zor, kuvvet; istek.
Güft(f): Söz, lakırtı.
Güftâr(f): Söz, konuşma.
Güher(f): Mücevher, kıymetli taş, inci, gevher.
Gülbang/gülbenk(f): Yüksek ses. Bir ağızdan çıkan dua, ilâhî.
Hususiyetle, sûfîlerin meclislerde ve törenlerde okudukları tanzim edilmiş dua.
Gülistân(f): Gül bahçesi.
Gülüşgen(t): Çok gülüşen, birkaç kişiyle birlikte kahkaha atan.
Gülrek(t): Kahkaha atan, çok gülen.
Gülzâr(f): Gül bahçesi.
Gümân(f): Şüphe, zann.
Gümrâh(f): Yolunu kaybetmiş.
Gün(t): Gündüz, güneş.

Güvece:(?) Bu kelime “Yilüp siyasin güçin sebl ola güvecesi”(351/12) mısraında geçmektedir.
Güzâf(f): Boş, asılsız. Söz.
Güzer itmek(f.t): Geçmek.
Güzide(f): Seçilmiş, beğenilmiş kişi, şey.
Güzin(f): Seçkin, seçilmiş, seçen.

-H-

Ha dimedin(t): Hemen, derhâl, ha demeye vakit kalmadan.
Hâb(f): Uyku.
Habîb(a): Sevgili, sevilen, dost. Allah'ın isimlerinden.
Habs(a): Zapdetme, tutma, hapis, alıkoyma.
Hâcât(a): İhtiyac, lüzûm, muhtaçlık.
Hacerü'l-Esved(a): Karataş, Ka'be'nin duvarındaki mukaddes taş.
Hacet-gâh(a): Dilek yeri, ihtiyâcın bildirildiği yer.
Haç: Put, Haç, İstavroz.
Hadd(a): Şeriatçe verilen ceza.
Hadîs(a): Hz. Peygamber'in emri ve hareketi, sünnet-i nebevî.
Hâk(f): Toprak.
Hakk(a): Allah.
Hakk(a): Doğruluk, doğru, gerçek.
Hakke'l-yakîn(a): Bularak inanmak. Hakikati müşahede edip, yaşamak hali. Yakîn makamlarının sonuncusu. Hakikat ehlinin makamı.
Halâyık(a): Yaratıklar, yaratılmışlar. İnsanlar.
Hâldaş: Aynı durumda, hal arkadaşı.
Hâlik(a): Yaratan, Allah.
Halîl(a): Sâdık, samimi, dost. Hz. İbrahim'in sıfatıdır.
Hâlis(a): Saf, duru, saffetli, pek beyaz. Hilesiz, katıksız.
Hall(a): Giren, dahil olan.
Hallâc-ı Mansûr: Bkz. Mansûr.
Halvet(a): Yalnızlık. Allah'la beraber olup gayrıdan hazer etmek.
Hamîr(a): Maya, içki mayası, içki.
Hân(f): Yemek sofrası, yemek, ta'am, ahçı dükkânı.
Han: Hakan.
Handân(f): Gülen, güler, gülücü.
Hanende(f): Okuyan, şarkı söyleyen.
Hânümân/hân mân(f): Ev, bark, ocak.
Hâr(f): Hakir, aşağı, hor, zelil, bayağı.
Harâbât(a): Meyhane; tasavvufta tekve, mürşidin gönlü.
Harâmî(a): Yol kesen, hırsız, haram yiyen.
Harc/Harcı: Layığı, uygunu, elverişlisi, has olmayan. Haricî'den, âdi, ucuz.
Hâricî(a): Has olmayan, âdi, ucuz,
Harîf(a): Kimse, adam, iş eri, meslektaş.
Harîr(a): İpek.
Hâris(a): Kıskançlık, çekememezlik.
Hârût-Mârût(a): İki melek. Büyü ile uğraştıkları için kıyamete kadar kalmak üzere Babil'de bir kuyuya baş aşağı asılmışlardır.
Hâs u 'âm(a): Herkes, ileri gelenler ve halk.
Hasenât(a): Güzellikler, iyi ameller.

Hâsıl(a): Husule gelen. Olan, meydana gelen.
Hâss-ı havâs(a): Hâsların hâsı, gerçeğe ulaşanlar. Seçkinlerin seçkini.
Hâsslar (a): Seçkinler
Hâssü'l-hâs(a): Seçkinlerin seçkini.
Haşâ(a): Asla, hiçbir vakit. Katıyyen.
Haşâli'llah(a): Allah için bu iş, bu şey olmaz. Allah göstermesin.
Haşerât(a): Zararlı böcekler.
Haşr/haşır(a): Toplanma, kalabalık hale gelme. Ölülerin dirilip bir yerde toplanması. Mahşer.
Hatar(a): Tehlike, uçurum, emniyetsizlik, korku.
Hâtır(a): Gönül.
Hatt(a): Çizgi, yol, yazı, satır.
Hattâb(a): Oduncu. Hz. Ömer'in lakabı.
Havale(a): Görmeyi önleyen, mâni engel, hâil, bir işi bir başka kişiye bırakma. Ismarlama.
Havâle(a): Görmeyi önleyen, mâni, engel, hâil, bir işi bir başka kişiye bırakma. Ismarlama.
Havâs(a): İleri gelenler, seçkin kişiler.
Havf u recâ(a): Korku ve dilek, korkma ve dileme.
Havf(a): Korku.
Havsala(a): Zihnin bir şeyi kavrama kabiliyeti. Anlayış, akıl.
Havvâ(a): Yaratılan ilk kadın, Hz. Âdem'in zevcesi.
Havz(a): Havuz, su biriktirmeye mahsus üstü açık, etrafı duvarlı yer.
Hay(a): Haydi anlamında hitap.
Hayâ: Hicâb, utanma.
Hayf(a): Amansızlık, haksızlık, zülûm.
Hayr(a): Meşru iş, faydalı ve nurlu iş. İhsan.
Hayrân(a): Şaşırmış, şaşkın.
Hayy(a): Daima diri, ölmek ihtimalinden uzak. Allah. Hayatı zerreden küreye tedricen yayılan ve herşeyde hareket şeklinde tezahür eden varlık.
Hayyü'l-Bekâ(a): Ebedî diri olan Allah.
Hayz(a): Kadınlara mahsus ay başı hali.
Hazer: Çekinme, zarar verebilecek şeyden kaçınma. Korunma.
Hâzık(a): Tabib, hekim, işinin ehli.
Hazne(a): Hazine'den bozulmadır.
Hecâ(a): Ağızdan bir hareketle çıkan ses topluluğu. Harflerin “elif-bâ” şeklindeki sıralanışa verilen isim. Yûnus'ta bu kelime “mezartaşı” için şeklî bir benzerlik kurularak zikrediliyor. “Başıma dikeler hece” gibi.
Hemân(f): Aynı şekilde, öylece, derhâl.
Hem-dem(f): Yoldaş, yol arkadaşı.
Hemişe(f): Daimâ, boyuna, hep.
Hemrâh(f): Yoldaş, aynı yolda, yol arkadaşı.
Hem-râz(f): Sırdaş, sır arkadaşı.
Hergiz(f): Asla.
Hevâ(a): Heves, istek, arzû , nefse ait şeylere istek.
Hevâset(a): Nefse uymak, kötülük, heva ve hevese kapılma.
Heves(a): Gelip geçici istek, nefsin hoşuna gitmek. Devrân edip gezmek.
Hevl(a): Korku.

Heybet(a): Hürmetle beraber korku hisssini veren hal. Azamet, sakınıp korkulacak hal.

Heybet(a): Hürmetle beraber korku hisssini veren hal. Azamet, sakınıp korkulacak hal.

Hezâr destân(f): Bülbul şakıması; âşıkın sözleri ve şöhreti için benzetme.

Hezâr/hezârân(f): Bin, binler, binlerce. Bülbul, bülbüller.

Hıkd(a): Kin tutma, öç almak için fırsat gözetme.

Hinzır(t): Domuz/donuz.

Hırka-pûş: Hırka giyen, sâfî, zâhid, derviş.

Hırmân/hırmen(f): Harman.

Hırs(a): Aç gözlülük. Tamakârlık, arzû.

Hısım(a): Akriba, aralarında yakınlık kurulan kişiler.

Hışm(a): Öfke, hiddet, gazab, kızgınlık.

Hıyânet(a): Hainlik, vefasızlık, sözünde durmayan.

Hızır(a): Ebedî hayatın sembolü, Mûsâ şeriatine bağlı bir peygamber veya eren. Âb-ı Hayât içtiği için ölmezliğe erişmiştir. Hızır, İlyâs'la beraber yardım isteyen kulların yardımına koşar. Hızır daha çok karada yardımcıdır.

Hicâb(a): Örtü, perde, utanma, sakınma.

Hicâz(a): Arabistan'da Mekke-i Mükerrreme ile Medine'nin bulunduğu yerler. Hacc'ın yapıldığı mekân.

Hidmet(a): Hizmet.

Hikmet(a): Bir işteki sebep. Gizli yön.

Hilâf(a): Zıt düşünceli, karşı fikirli, aleyhtar.

Hil'at(a): Eskiden devlet büyüklerine ihsân ettikleri süslü elbise, kaftan.

Himmat(a): Çalışma, gayret etme, bir işe girişmek, manevî yardım, manen birine yardım etmek.

Hitâmü'l-mürselîn: Hz. Peygamber.

Ho(f): Hod, kendi, miğfer.

Hoca/hâce(f): Bilgin, ulu kimse, efendi. Tüccâr.

Hod(f): Kendi, esasen, bizzat.

Hodbîn(f): Bencil, kendisini beğenen.

Hon(f): Han, sofraya, yemek.

Horlık(f. t.): Aşağılık, aşağı olmak.

Horûs(f): Horoz.

Hû(a): Hüve'den. Cenab-ı Hakk'ın "O" anlamındaki zâtî ismi olup, gaybî hüviyetini delâlet eder.

Hû(f): Huy, mizâç.

Hûb(f): Güzel.

Hubbül'l-vatan mine'l-imân(a): Vatan sevgisi imandandır. (Hadîs).

Hudavendgâr(f): Efendi, sahib, hükümdar, Mevlânâ'nın lakabı.

Hulk(a): Huy, tabîat.

Hulle(a): Cennet elbisesi. Belden aşağı ve belden yukarı iki kısımdan müteşekkil elbise.

Hûr/hûri(a): Ahver ve Havra kelimelerinin cemidir. Ahu gözlüler, pek güzel cennet kızları.

Hurd(a): Ufak, küçük parça. Hurd u ham; parça parça.

Hurrem(a): Sevinçli, mesrûr, şen. Ferahlık veren.

Husrev(f): Husrev ve Şîrîn hikayesinin erkek kahramanı. Padişah oğlu olup Ferhat'ın sevgilisi Şîrîn'i sevmiştir.

Hûş(f): Akıl, fikir, zekâ.

Hûşyâr(f): Akli başında, akıllı.

Hût(a): Balık.

Hüccet(a): Senet, vesika, delil.

Hüccetlü(a): Reddedilmeyecek delilli, senetli.

Hümâ(f): Devlet kuşu, yükseklerden uçan ve kişinin başına konarak talihini değiştiren kuş. Türkçe'de Umay kuşu da deniyor.

Hüner-pîşe(f): Maharetli kişi, marifet sahibi.

Hürmetlü: Şerefli, saygın, riâyet edilen.

Hüsn(a): Güzellik.

Hüve(a): O(Allah). Allah'ın zat ismidir.

Hüzn(a): Gam.

-I-

-ıcağaz/iceğez/ıcağız/iceğiz(t): Zarf fiil eki. -ınca/ince.

-ıcak/-icek(t): Zarf Fiil eki. -ınca/-ince.

İlan(t): Yılan.

İldurum(t): Yıldırım.

İlduz(t): Yıldız.

İnik(t): Boyun bükme, itaat etme.

İrahman(a): Rahmân.

İrak/İrag (t): Uzak, irak.

İrılmak(t): Ayrılmak, uzaklaşmak. oynamak.

İrmak(t): Ayırmak, uzaklaştırmak.

-ısar/-iser(t): Gelecek zamân eki. -acak/-ecek.

İsıcak(t): Sıcak.

İsmarlamak(t): Tevdi etmek, emânet etmek.

İssı(t): Sıcak, sıcaklık, harâret.

İssı/ısı/isi(t): Sâhip.

İşık(t): Melametî ve kalenderî tavırlar gösteren, Bektaşî ve Hurûfiler içinde yaşadıkları sanılan Ehl-i sünnetten olmayan, bâtimî ve şîâ temayüllü bir grup.

İşıtmak(t): Aydınlatmak, parıldatmak.

İşk(a): Aşk, candan sevme, sevgi.

İyân(a): Ayan, açık, belli.

İyş(a): Zevk ve sefa, işret.

-İ

İ(t): Ey.

İblîs(a): İnsanları Allah yolundan çıkarmaya çalışan şeytân. Vesvese veren. Hannâs.

İbrâhîm Edhem: İlk sûfilerden ve sahabeye ulaşanlardandır. Belh şehzâdesi iken malını yağmaya vermiştir.

İbrâhîm Peygamber: Halîlullah. İsmail Peygamber'in babası. Nemrûd tarafından ateşe atıldığı halde bu ateş onu yakmamış, sabırla selâmete çıkmıştır. Tevhîd dininin babası kabul edilen İbrâhîm (a. s.) Hz.

Muhammed'in büyük atasıdır.

İbret(a): Ders, insanı gafletten uyaran hadise, tuhaf, acayib.

İçre(t): içinde.

İç bâzâr(t.a): İç alışveriş, İçeriye yönelmek; insanın içiyle, gönlü ile alış veriş. Murakabe.

İdrîs: Kur'ân-ı Kerîm'de ismen zikredilen peygamberlerdendir. Hz. Şît'in oğlu. Terzilerin piri.

İğ(t): Eksen, ip vb. şeyleri dolamaya yarayan ucu sivri iğne. "Olokdur Hak varlığı evliyâdur çarh iği"(313/3).

İgen/iñen(t): Çok, fazla, ziyade, pek.

İhlâs(a): Karşılıksız sevgi. Kalp sâfiyeti. İçten, samimi sevgi, yalnız Allah rızası için yapılan ibâdetler. Temiz kalp ile yapılan ibâdetler.

İhsân(a): Cenab-ı Hakk'ı görüyormuş gibi ibâdet etmek. İyilik, lutuf, bağış, güzellik. İyilikle muamele etme. Kulun mürakebe içinde olmasıyla İlâhî inâyetin erişmesi.

İhtiyâr(a): İstek, arzû , razı olmak, katlanmak, yaşlanmış kişi.

İkâb(a): Azâb, eziyet.

İklîm(a): Bölge, ülke, memleket.

İl(t): Memleket, ülke, şehir.

İl/el(t): Başkası, gayrısı, el.

İlâhî(a): Ey Allah'ım, ya Rabbi mealinde dua.

İletmek/iltmek(t): Götürmek, ulaşmak.

İley/ileyi/ileyü(t): Taraf, yön, nezd, huzur. Dîvân'da her üç anlam da mevcuttur.

İl-gün(t): Başkaları, yabancılar.

İlk yaz(t): Bahar, ilkbahar.

İllâ(a): Mutlaka, eğer, aksi halde, ne olursa. Ba-husûs.

İlm-i bâtın(a): Öz ilim, hakikat ilmi, tasavvuf. Ledün.

İlm-i sâbık(a): Elest bilgisi, ruhların henüz bedene girmeden önce kavrandığı hakikî bilgi.

İlyâs: Kur'ân'da ismi anılan Benî İsrail peygamberlerindendir. İlyâs, zamânındaki hükümdârlarla çok mücadele etmiştir. Denizde dara düşen kişilere yardım ettiği söylenir.

İmâret(a): Bayındırlık, ma'mûr olma. Yoksul olma, yoksullara yiyecek dağıtan hayır evi.

İmdi/indi(t): Şimdi, o halde.

İmrân(a): Mûsâ Peygamberin babasının adı.

İmrûz(f): Bugün.

İn olmak: Bu olmak.

İn(f): Bu, şu.

İn'am(a): Nimet verme, lütuf ve ihsanda bulunmak.

İnâyet(a): Yardım, lütuf, meded.

İncü(t): İnci.

İnen(t): Çok, pek, daha çok, gâyet ziyade.

İnletmek(t): İnletmek, sızlatmak. İçten içten, acılı ve içten sesler çıkartmak.

İnni ene'l Hak(a): Muhakkak Hak benim, mealinde.

İns(a): İnsan cinsi.

İntihâ(a): Son, nihâyet, uç.

İntizâr(a): Bekleme, nazar etme. Bakma.

İr(t): Er, vaktinden evvel.

İ'râb(a): Düzgün konuşmak, Arapça'da, kelime ve fiillerin sonunda

bulunan hareketlerin değişme sebeplerini öğreten ilim.
İrgürmek(t): Eriştirmek. Ulaşmak.
İrişmek(f): Ulaşmak, yetişmek.
İrkilmek(t): Birikmek, toplanmak, duraklamak.
İRte gice(t): Sabah akşam.
İRte namâzı(t.f): Sabah namazı.
İRte(t): Sabah, yarın sabah, bir gün, bir gece sonra.
İRürmek(t): Eriştirmek, ulaştırmak. Yetiştirmek.
İsâ: Hz. Peygamber'den önce şeriat sahibi bir peygamber. Kur'ân'da babasız doğduğu yazılıdır. Hz. Meryem'e Rûhu'l-kudûs doğrudan rûh üflemiş, İsâ meydana gelmiştir. Bu bakımdan İsâ, Âdem Peygamber gibidir (Kur'ân-ı Kerîm, 3/59). Hastaları eliyle dokunarak iyileştirdiğinden Mesîh sıfatıyla anılır. İsâ, ölüleri diriltten bir özelliğe de sahiptir. Kur'ân'da, İsâ'nın ölmediği beyân olunur. İsâ, Yûnus Emre'de kamil insanın bir makamı, ölü gönülleri diriltten bir mürşid olarak zikredilir. İsâ, göğe yükselirken üzerinde bulunan “dünyalık” bir iğne yüzünden dördüncü katta kalmıştır.(Bu hadise, İsâ Peygamber'in cem' makamının salikleri için bir makam olduğunu ifade eder.).
İsâr(a): Dökme, saçma, serpme. İkrâm etme.
İsî(a): Bkz. İsa Peygamber.
İsi/ısı(t): Hararet, sıcaklık.
İsmâîl(a): Hz. İbrahim'in oğlu. Kur'ân'da ismi zikredilir. Babası İbrahim tarafından kurban edilmek istenmiş, kurban edileceği sırada yerine koç gönderilmiştir (Sûre 37/103). İsmail, Hz. İbrahim'in nefsi mesabesindedir. Edebiyatımızda, İsmail, daima koç ile beraber işlenmiş olup fedakârlık örneğidir.
İsnâd(a): Bir söz veya haberi birine nisbet etmek. Birine dayandırmak.
İftira etmek.
İsrâfil(a): Büyük meleklerden birisidir. Kıyametin kopması için öttüreceği sur ile ünlüdür.
İstemek(t): Aramak, arayıp sormak. İznini araştırmak. Talep etmek.
İstigfâr(a): Tevbe, mağfiret dileme.
İsyân(a): İtaatsizlik. Emre karşı gelme. Ayaklanma.
İş(t): Eş.
İşmâr(a): İşaret, göz.
İşret(a): İçki, içki içme, tasavvufta sufi/derviş meclisi. İlahi sohbet ve dem.
İtâb(a): Tedbir, şiddetle hitab. Azar, tersleme, paylama, incitme.
İv(a): Ev.
İvâz(a): Karşılık, bedel.
İven(t): Acele eden.
İy(t): Ey.
İyal(t): İyâl, hane halkı, geçimini temin etmek zorunda olduğumuz kişiler.
İye/eye(t): Sahib, malik, efendi.
İze(t): Yürüye, takip ede.(295/27).
İzhâr(a): Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşikâr etme.
İzlemek(t): Takip etmek. İzi sıra gitmek, ardından gitmek.
İzz/izzet(a): Değer, kıymet, yücelik, üstünlük, ululuk, şeref.

İzzetlü: Şerefli, ulu hürmete layık.

-K

Kâ'im/ kayım(a): Daimî bulunan, sebat eden.

Ka'be(a): Beytullah.

Kâbız(a): Alan, sıkıntıya gönül darlığına düşen, kapanan.

Kâbil(a): Kabul eden, kabiliyetli.

Kâbin(f): Nikah, güveyinin geline verdiği ağırlık. Eşya para.

Kabz(a): Alma, sıkıntıya gönül darlığına düşme.

Kaçan(f): Ne vakit, ne zamân.

Kaçmak(t): Koşmak, seğirtmek.

Kadarlamak (t): Dizmek, sıralamak, tanzîm etmek.

Kadd (a): Boy-pos.

Kadd-bâlâ (a.f): Uzun boy.

Kadem basmak(a.t): Adım atmak, bir işe başlamak.

Kadem(a): Ayak, adım, bir uzunluk ölçüsü, uğur. Hayır ve bereket.

Kadîm(a): Zaman itibariyle eski olan, öncesi olmayan. Allah'ın bir sıfatı.

Kadir Gecesi(a.t): Ramazanın ve senenin en kudsî gecesi. Kur'ân âyetlerinin ilk defa vahy edilmeye başlandığı gece.

Kadîr(a): Kudret sahibi, kudretli, çok güçlü Allah'ın bir sıfatı.

Kâf Dağı(a): Dünyayı çepeçevre kuşattığı söylenen efsanevî bir dağ.

Simurg adlı efsanevî kuş burada yaşar. Tasavvufî metinlerde insan bedeni veya gönlü için kullanılır. Uzak bir mekan için de sembol olabilmektedir.

Kaf: Eski yazımızda bir harf.

Kâfile(a): Sefere çıkan bir topluluk.

Kâftan Kâf'a: Baştan başa, bir uçtan bir uca.

Kaftân: Hil'at, elbise, mükafat için giydirilir.

Kahır/kahr(a): Üzüntü duyma, kederlenme, zorlanma, mahvetme.

Kâhil(a): Tembel, hareketsiz, gayretsiz.

Kaht(a): Kıtlık, kuraklık,.

Kakımak(t): Kızmak, öfkelenmek, hiddetlenmek.

Kakmak(t): Kalkmak, ayağa dikilmek.

Kâl u kıyl(a): Dedikodu.

Kâl(a): Söz.

Kalb(a): Gönül.

Kalem(a): Halka ait zuhur yerlerinde Hakk'ın taayyünlerine bir evveldir. Levhi mahfuz, Muhammedî nûr. İlk zuhur.

Kallâş(a): Hilekâr, düzenci, kalleş.

Kalmaç(t): Geveze, hilekar. Bkz. Kolmaş.

Kalp (a): Geçmez, tedavülden kalkmış.

Kâlû belâ/belî: "Evet dediler." Ruhlar yaratıldığı zamân Âdem oğullarına "Ben rabbiniz değil miyim" İlahî nidası geldikten sonra müminlerin verdiği cevap.

Kâmet(a): Boy, endâm.

Kâmî(f): Muradına ermiş.

Kamu(t): Bütün, hep.

Kân(f): Maden ocağı, kaynak, cevher.

Kanâat(a): Aza rıza göstermek, hırs göstermemek. Allah'ın verdiği ile

yetinmek.
Kanca(t): Nereye.
Kancaru(t): Nereye, ne tarafa.
Kanda(t): Nerede.
Kandagı(t): Nerede, hangi.
Kandan(t): Nereden.
Kandîl(a): Metinde, mecazen ilk yaratılan cevher, Nûr-ı Muhammedî.
Kangı/kankı(t): Hangisi.
Kanı(t): Hani, nerede.
Kañlu(t): Kağrı, öküç arabası.
Kapmak(t): Maddî varlıklardan uzaklaştırmak. Kendisine çekmek(45/4).
Kâr u bâr(f): İş-güç.
Ka'r(a): Dip, çukur. En derin yer.
Kâr(f): Kazanç, iş.
Karanu(t): Karanlık.
Karanulık(t): Karanlık.
Karavaş(t): Cariye, hizmetçi kız.
Kargı/kargu(t): Mızrak.
Karımak(t): İhtiyarlamak, yaşlanmak.
Kârûn(a): Musâ devrinde yaşayan zengin bir kişi. Malıyla mağrur olunca, Cenab-ı Hakk'ın zekât emrini dinlemediğinden Musa Peygamber'in duasıyla, malıyla birlikte yere batmıştır. Edebiyatımızda kanaatkâr olmayan zengin ve gurur sembolü kişiler için kullanılır.
Kasd/kasıd(a): Bir işi bilerek ve bir gaye ile yapmak. Niyet, tasavvur, istikamet.
Kasır(a): Kısa, ufak, küçük boylu.
Kat(t): Yan, huzur.
Kati(t): Yok, gâyet, pek iyice, fazla, sert, ağır.
Katran: Siyah, sert ve kokulu yanıcı bir madde.
Katre(a): Damla, su damlası, bir damla.
Katre-i bârân (a.f): Yağmur damlası.
Kavî(a): Kuvvetli, sağlam, berk, pek.
Kavl etmek(a.t): Sözleşmek.
Kavl(a): Söz.
Kavum/kavim: Bir Peygamber'e tabi ve bağlı insan topluluğu. Dil, âdet, örf, kültür birliği olan cemaat, topluluk.
Kayd(a): Endişe, telâş, gâile.
Kayda(a): Nerede.
Kaygu(t): Korku, endişe, tasa, üzüntü.
Kaygusuz(t): Korkusuz, endişesiz, umursamayan.
Kayı/kayu(t): Kaygı, endişe, tasa.
Kayıd yimek(a.t): Üstüne düşmek, endişe etmek.
Kayırmak(T): ilgilenmek. Mukayyed olmak.Kayıkmak(t): Meyletmek, temâyül göstermek. Geri dönmek.
Kâyim/kâ'im: Ayakta, devamlı, sabit sağlam.
Kaykımak(t): Meyletmek, değer vermek.
Kaysı/kaygusu(t): Endişe, tasa, kaygı.
Kayu/kayı/kaygı: Kaygı, tasa.
Kayurmak(t): Düşünmek, bir şeyden kuşkuya düşmek, endişelenmek.

Kayyûm(a): Ezelden ebede kadar duran, daimî olan. Bâkî ve kâim olan Allah.

Kazgan(t): Kazan.

Kâzî(a): Kadı.

Kefâret(a): Yapılan günaha karşı ceza almak üzere verilen sadaka, tutulan oruç, günahı arınma. Aslı keffâret.

Kelâm(a): Söz.

Keleci(t): Söz, mânâlı söz.

Kelîm(a): Kendine söz söylenen, kendine hitap olunan. Söz söyleyen. Konuşan. Hz. Mûsâ'nın sıfatı.

Kem(f): Az, eksik, noksan, fenâ, kötü.

Kemîne(f): Hakir, zavallı, âciz, değersiz.

Kemter(f): Değersiz, değeri az, daha aşağı.

Ken'ân(a): Filistin, Yakûb'un doğduğu yer.

Kendözi(t): Kendisi, kendi özi, benliği.

Kerâmet(a): Bağış, kerem, ikrâm, ağırlama. Velilerden zuhur eden ma'rifet. Velâyet ehline isteyerek keramet göstermek makbul değildir.

Kerîm(a): Kerem sahibi, cömert, ulu büyük Allah.

Kerkes(f): Akbaba, Farsça kerges.

Kerpiç(t): Toprakta yapılan güneşte kurutulan tuğla.

Kerrûb(a): Allah'a en yakın melekler. Büyük melekler.

Kesâd(a): Alış veriş durgunluğu, kıtlık. Eksiklik. Verimsizlik.

Kesb(a): Çalışıp kazanma, elde etme, edinme.

Kesilmek(t): Ayrılmak, uzaklaşmak. Vazgeçmek.

Kevn ü mekân(a): Kainat.

Kevn(a): Var olma, varlık.

Kevser(a): Cennette bir ırmak. Maddî ve manevî çokluk, bolluk, bereket.

Key(f): İyi, iyice, hakkıyla, çok iyi şekilde, çok, pek, adamakıllı.

Keyvân(f): Zühal yıldızı.

Kez (t): Defa, kere.

Kezek/kezik(t): Nöbet, sıra.

Kezin: Def'a, kerre.

Kıble-i cân: Cân kıblesi. İnsan-ı kâmil.

Kıgrılmak(t): Çağrılmak.

Kıgurmak(t): Çağırarak, davet etmek. Okumak, seslenmek. Haykırmak.

Kılavuz(t): Yol gösteren.

Kılınç(f): Hareket, iş, huy.

Kıvanmak(a): Sevinmek, memnun olmak.

Kıyâs(a): Karşılaştırmak, benzetmek, mukayese.

Kıyl ü kâl(a): Dedikodu, kuru laf.

Kıymak(f): Öldürmek, hebâ etmek, öfkeyle bakmak.

Kız(t): Dokunulmamış, bakire, temiz.

Kızgın(t): Öfkeli.

Kızıl(t): Bakır (veya altın) para.

Kızlık/ Kızlıg(t): Kıtlık, pahalılık.

Kızmak(t): Isınmak, kayırmak.

Kibr(a): Gurur, gösteriş, benliğini aksettirme.

Kiçi ay(t): Hilâl.
Kîl/kıyl(a): Söz.
Kimesne(t): Kimse.
Kîn/Kîne (f): Kin, düşmanlık, bugz.
Kirâmen kâtibîn(a): İnsanların iki tarafından bulunup yaptığı fiilleri yazan melekler. Sûre 82/Âyet 10-12'de zikredilir. “Şüphe yok ki size koruyucular memur edilmiştir. Elbette büyüktür onlar. Yazarlar, bilirler, ne yaparsanız.”
Kiriş(f): Kalın direk.
Kisvet(a): Elbise, kisve, kısbet.
Koca(t): İhtiyâr.
Kocalmak(t): İhtiyarlamak.
Koduk(t): Eşek yavrusu. Sıpa.
Koğa(t): Kova, bakraç.
Kolmaş/kulmaş: Hilekâr, kalleş, aldaticı, hırsız, geveze, saçma sapan ve asılsız sözler söyleyen.
Konmak(a): Geçici olarak sakin olmak.
Konmak(t): Haşır olmak. Meydana çıkmak, kalkmak, ayakta durmak, bitmek.
Konşu(t): Komşu.
Kopuz(t): Eski bir telli saz. Türklerin millî sazı.
Korıcı(t): Muhafız, korucu.
Kotarmak(t): Boşaltmak, tahliye etmek, bir kapdan bir kaba boşaltmak.
Kovcu(t): Gammâz, dedikoducu.
Kovucu(t): Söz götürüp getiren, insanların ayıbını gözetleyip söyleyen. Münafık.
Köhne(f): Eski.
Körük(t): Ateşi alevlendirmek için kullanılan demirci âleti.
Kösülemek(t): Uzatmak.
Köymek(t): İçin için yanmak.
Köynemek(t): İçi yanmak, aşk ateşiyle yanmak.
Köynük/göynük(t): Yanık, yara.
Köynüklü(t): Gönül yakıcı, yanık, tesirli.
Köyündürmek(t): Yakmak, yandırmak.
Kuçmak(t): Kucaklamak, sarılmak, deraguş etmek.
Kuds(a): Ulvîlik, kudsîlik, yücelik.
Kul hüvallah(a): De ki O Allah(birdir) İhlas sûresi/âyet 1.
Kuli'l-Hak: Gerçeği söyle; Kur'ân'da çok sık tekrâr edilen bir ifade kalıbı.
Kullanmak(t): Kul köle olmak, köle sahibi olmak. Kendisine bağlı adamları olmak.
Kulûb(a): Kalpler.
Kusûr(a): Kasrlar, köşkler.
Kuş dili(t): Kur'ân'da, "mantıku't-tayr" terkihiyle “Ey insanlar size kuş dili öğretildi.” şeklinde Süleymân Peygamber bahsinde geçer (bkz. Neml Sûresi/âyet 16). Kuş dili mutasavvıflara göre ilm-i ledün, gaybî bilgi, marifet, demektir.
Kuşanmak(t): Kemer bağlamak, silahlanmak, yeltenmek.
Külhân(f): Hamam ocağı.

Küll(a): Hep, bütün, çok.
Küllî(a): Bütün, tam, umûmî, hepsi, tamâmı.
Külüng(f): Taşçı kazması.
Kün demi: Allah'ın "ol" emrini verip âlemleri yarattığı an. Yasin suresi/âyet 82.
Kün feyekün: Bir şeyin olmasını irade ederse Allah, "ol" der, o şey oluverir. Bakara sûresi/âyet 117.
Kün(a): Allah'ın olmasını istediği şey ve iş için iradesini ifade eden Arapça'da "ol" emri. Tasavvufta bu kelimenin akl-ı küll ve nefs-i küllü işaret ettiği söylenir.
Künc(f): Köşe, bucak.
Küntü kenz: Gizli hazine. (Hadis).
Kürelîk(t): Taşkılık, azgınlık.
Kürsî(a): Arş'ın altında bir düzlükte olan, levh-i mahfuzun bulunduğu yer.
Küt: Kötürüm, eli ayağı tutmaz.
Küteh(f): Kısa, boysuz.

-L

Lâ(a): Yok.
Lâ-cerem(a): Şüphesiz, elbette.
Lahza(a): Zaman.
La'în(a): Lanetlenmiş, rahmetten sürülüp atılmış.
Lâ'l eylemek(a.t): Susturmak, susmak, konuşmamak, dili tutulmak.
La'l(a): Dilsiz.
Lâ-mekân(a): Mekân ihtiyacı olmayan mekânsız. Allah.
Lâ-şerîk: Ortağı yok. Allah.
Lâ-taknatü: Umut kesmeyiniz. Sûre 39/Âyet 53.
Latîf(a): Cisimsiz, mütenâsip, güzel, mülâyim, yumuşak.
Laym/-leyin(t): Gibilik eki. Deryalayın vb.
Ledün(a): Ehlullah'ın ve velilerin elde ettikleri vehbî ilim. İlm-i ledün Allah'ın sırlarına ait bilgi, gayb ilmî.
Ledünnî: Ledünne müteallik, gayb ilmiyle alakalı. Hakikî ilimle ilgili.
Lem-yezel: Dâimî, zâil olmaz, bâki, zevâlsiz. hiç göremezsin.(Sûre-i Araf / 143).
Leşker(f): Asker.
Levh ü kalem(a): Levh, üstü, düz şey, levha demektir. Burûc sûresinin 21-22. âyetlerinde "Ey Muhammed! Doğrusu sana vahy edilen bu kitâb, levh-i mahfuz(korunmuş levha) da sabit, şanlı bir Kur'ân'dır, denilir. Kalem: Bu levhaya alacakları yazacak olan İlâhî kalemdir ki, Kalem sûresinin ilk âyetinde geçer. Mutasavvıflara göre levh Allah'ın bilgisi, kalem de onu görünür hale getiren Allah'ın iradesidir.
Levlâk(a): Habibim! Sen olmasaydın ben eflâki yaratmazdım." meâlindeki bir hadis-i kudsiye işaretdir.
Levn(a): Renk, boya.
Leylî: Leylâ ve Mecnun hikâyesinin kadın kahramanı. Sevgili.
Lokmân: Kur'ân-ı Kerîm'de kendi adı ile geçen sûrede anılmaktadır. Ünlü bir hekîmdir. Bazıları onun bir ermiş, hattâ bir peygamber olduğunu söylerler. Hakkında Hazret-i Eyyûb'un kız kardeşinin veya teyzesinin oğlu yahut Habeşî bir köle olduğu gibi rivâyetler vardır.

-M

Magbûn(a): Aldanmış, şaşkın.

Mağfûr(a): Rahmetlik olmuş, mağfîretlik. Arkasından duaya muhtac olan. Ölen kişi.

Mâh/meh: Ay.

Mahfil(a): Toplantı yeri, oturulan görüşülen yer.

Mâh-ı tâbân(f): Parlak ay.

Mahlûkât(a): Yaratılmışlar.

Mahmûr(a): Serhoşluğun verdiği sersemlik, ağırlık. Serhoş.

Mahsûsât(a): His ile, duyularla idrâk edilen, anlaşılan şey.

Mahşer(a): Kıyamette ölülerin dirilip toplanacakları yer.

Makber(a): Mezar.

Makbere(a): Kabir, mezar, medfen.

Makhûr(a): Kahredilmiş, mahvedilmiş, yok olmuş.

Maksûd(a): İstenen, dilenen şey. Kasd edilen.

Maksûrât(a): Kısılmış, kısaltılmış, kesilmiş.

Ma'kûlât(a): Akıl idrak ettiği hususlar, akılla bulunacak, anlaşılacak şeyler.

Mâlik(a): Cehennem kapıcısı, zebânîlerin başı olan azâb meleği.

Ma'mûr(a): İmâr olmuş, düzenlenmiş.

Mânâ(a): Mânâ, anlam. İç yüz. Gerçek yön.

Mancınık: Eski savaşlarda kullanılan, kalelere veya yüksek kesimlere taş ve gülle atan sapan.

Mansûr-ı Bağdâdî: Adı Hüseyin, lakabı el Hallâc, el-Beyzavî, 9-10. yüzyıllarda yetişmiş büyük ve coşkun sufi. Aşka mağlup olup makâmı fenafillahta sırrı ifşâ etmiş, "Ene'l-Hak" diyerek vahdet-i vücûdun halka yayılmasına sebep olmuştur. Zamanın şeriat âlimlerince "şer'e" muhalif bulunan bu sözlerden sonra Hallâc'ın asılmasına karar verilmiştir. Sûfilerce gerçek bir aşk şehidi kabûl edilen Hallâc'ın Dîvân ve Kitabü't-Tavasîn isminde eserleri vardır.

Manzûr(a): Nazar edilen, bakılan.

Mâr(f): Yılan.

Maraz(a): Hastalık.

Ma'rifet(a): Allah'ın zatına ait bilgi. İrfan.

Mârût(a): Hârût ile birlikte sihir yaptıkları için kıyamete kadar Babil'de bir kuyuda baş aşağı asılmış olan melektir.

Mâsivâ(a): Hak'tan gayrı şeyler. Eşya.

Ma'siyet(a): İsyân, itaatsizlik.

Maslahât(a): İş, husus.

Ma'sûm(a): Günahsız, suçsuz.

Ma'şûka(a): Sevgili, Allah.

Mât(a): Saf dışı olmuş, yenik, yenilmiş, mağlup.

Mazarrat(a): Zarar, ziyan, dokunma.

Ma'zûl(a): Azdedilmiş kovulmuş.

Me'âb(a): Dönülecek, sığınılacak yer.

Meâl(a): Anlam, meydana gelen şey.

Mecâl(a): Güç, kuvvet, fırsat, imkan.

Mechûl(a): Bilinmeyen, gizli kalmış.

Mecnûn(a): Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı. Âmir

oğullarından Kays adlı bir Arap delikanlısının Leylâ adlı bir kıza âşık olduktan sonra aldığı sıfat. Yûnus Emre'de ve tasavvufî edebiyatımızda cezbeye girmiş bir derviş için kullanılır. Fenafillahtaki kişiyi temsil eder.

Mecnûn-sıfat: Mecnun gibi, Mecnûnluk makamındaki âşık.

Mekir/Mekr(a): Hile.

Mekkâr(a): Hilekâr, düzenbaz.

Mekr eylemek: Hile yapmak.

Mekr irgürmek: Hileyle yaklaşmak, hileye getirmek. hileye ulaşmak.

Mekr(a): Hile.

Mekremet(a): Cömertlik, izzet.

Mekseb(a): Kazanç.

Melâik(a): Melekler.

Melâl(a): Sıkıntı, gam.

Melâmet hırkası giymek: Kınama hırkası giymek. Kendilerini halktan gizleyen gayb erenlerin dünyevî örtülerle, kalenderî tavırlarla velâyetlerini göstermeden yaşamaları.

Melâmet(a): Kınama, ayıplama, azarlama. Benlik terbiyesi için kendisini hor ve aşağı gören insanların meşrebidir. Bu kişiler, halk tarafından kınanır, hakîr davranılır. Melâmet içindekilere Melamî denir. Fakat bu tâbir bir tarikat ismi değil, bir meşreb ismidir.

Melekût(a): Ruhların ve meleklerin âlemi.

Melûl(a): Kırgın, üzüntülü, usanmış.

Me'men(a): Güvenilir, emin yer.

Men aleyha fân(a): "Yeryüzünde ne varsa geçicidir, ancak yücelik ve kerem sahibi Rabbinin zatı kalıcıdır(Kur'ân, Sure, 55/âyet 26-27).

Men 'arafe nefsehû(a): Hadis, "Nefsini bilen Rabbin bilir." Bu sözün, Hz. Ali tarafından söylendiği de rivâyet ediliyor.

Menâre(a): Minâre.

Meni(f): Benlik.

Menkûr(a): Boynuzdan yapılmış boru. Delinmiş veya oyulmuş şey.

Mennân(a): İhsan sahibi, dilemeden veren. Esmâül-Hüsna'dan.

Mensûh(a): Nesh olunmuş, iptâl edilmiş kaldırılmış, hükümsüz. Bırakılmış.

Menşûr(a): Yayılmış, açılmış, neşr olunmuş, yayımlanmış, ferman.

Mercân(a): Denizde mercan balığının ürettiği kıymetli-genellikle kırmızı renkte- değerli madde.

Merci'(a): Rücu edilecek, dönülecek yer.

Merd(f): İnsan.

Merdâne(f): Yiğit, yiğitçesine, mertçe.

Merdûd(a): Reddedilmiş, kovulmuş, sürülmüş.

Merg-zâr(f): Çayrlık, çimenlik, yeşillik, sulak yer.

Mesel bağlamak(a.t): Örnek vermek, misal getirmek.

Mesel(a): Misal, benzer bir şeyle izah getirme.

Meskenet(a): Miskînlik, Yûnus Emre'de "makam-ı fenâ" için kullanılan tabirlerdendir.

Mest(f): Serhoş.

Mestân(f): Serhoş, sekran. Kendinden geçmiş.

Mestûr(a): Örtülü, kapalı, örtülmüş.

Meşâyih(a): Şeyhler.

Meşhed(a): Şhidlik.
Meşrûat(a): Meşru şeyler, haram olmayanlar.
Meta'(a): Fayda, menfaat, kıymetli şey.
Mevc(a): Dalga.
Mevlânâ: Büyük Türk İslâm Mutasavvıfı. Belh'te doğdu. Mevlevîğin pîri. Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr'in şairi. Yûnus Emre'yle görüşmüş ve sohbetiyle irşadda bulunmuştur. Şems-i Tebrîzî tarafından yetiştirilen Mevlânâ Celaleddin-i Rumî, 17 Aralık 1273'de Konya'da vuslat etti.
Mevzûn(a): Vezinli, ölçülü.
Mey(f): Şarab, içki.
Mey-hâne(f): Metinlerde Mürşid'in bulunduğu tekke veya mürşid-i kâmilin gönlü anlamında ele alınır.
Meyl(a): Gönül aşkı, gönül eğilmesi, istek.
Meyl-i Fenâ(a): Fânî olana, geçici olana meyl etme. Dünyaya eğilme.
Mezada virmek(a.t): Satışa sunmak.
Mezheb(a): Gidilen yol. Dinin teferruat kısmında açıklıklar getiren görüş ve kabuller. İslâm'da dört mezhep olup mutasavvıf indinde bunların tamamı haktır.
Mihmân(a): Konuk, misafir.
Mihnet(a): Sıkıntı, eziyet.
Mihr(f): Muhabbet, sevgi, aşk.
Mihrâb(a): Camide namaz kılariken imamın önünde durduğu yer.
Mikâil(a): Mertebesi çok yüce olan dört melekten rızıkları dağıtan melek.
Milk(a): Elde bulunan, tasarruf edilen şey, mal, mülk.
Milket(a): Memleket, ülke.
Millet(a): Din, mezhep, aynı dinden olan topluluk.
Minber(a): Cami'de imamın hutbe okuduğu yer.
Mine'l-kalbi ile'l-kalb(a): Hadis olduğu söylenen bir söz. "Kalpten kalbe(yol/pencere) vardır" şeklindedir.
Minkâr(a): Kuş gagası.
Mi'râc(a): Hz. Peygamber'in Allah tarafından göklere davete icâbeti. Yükselişleri, gökteki seyrânı. Kelime, merdiven anlamındadır.
Mirrih/Merih(a): Merih yıldızı.
Mirvari/mirvarid (f): İnci.
Miskâl(a): 4.5 gr. ağırlık ölçüsü. Çok küçük bir ağırlık ölçüsü.
Miskîn(a): Hiçbir şeye mâlik olmayan yoksul, halsiz, hareketsiz. Bu kelime Yûnus'ta daha ziyade "Fenafillah" karşılığında kullanılmaktadır.
Miskînlik: Metinde "Fenafillah", benlik terki anlamlarındadır.
Mismil/mısmıl(f): Temiz, pak, arı. Besmeleyle kesilmiş hayvan eti.
Mîşe (f): Meşe, meşelik, orman.
Miyân(f): Orta, ara, vasat.
Mu'allak(a): Askıda, boşta, karar verilmemiş.
Mu'amele(a): Davranış.
Mugaylân diken: Deve diken, çölde yetişen bir diken.
Muhakkik(a): Tahkik eden, gerçeği inceleyen, araştıran.
Muhâl(a): İmkansız, olamaz, olmayacak. Mümkün olmayan.
Muhâlif(a): Aykırı düşüncesi olan.
Muhâs: Bakır.

Muhib(a): Seven, sevgi besleyen, dost.
Muhit-i a'zâm(a): Dünya yuvarlağını çeviren büyük deniz. Okyanus.
Muhkem(a): Sıkı, sağlam, kuvvetli, berk, sağlamlaştırılmış.
Muhlis(a): İhlaslı olan, özü sözü doğru, riyasız, dürüst.
Muhtasâr(a): Kısaltılmış, özetlenmiş.
Mu'in (a): Yardım, yardımcı.
Mukarreb(a): Yaklaştırılmış, Allah'a yakın.
Mukarrer(a): Kararlaştırılmış. Karar vermiş.
Munis(a): Alışılmış, ehlileşmiş, cana yakın.
Muntazır(a): Bekleyen, gözleyen.
Murdâr(f): Kirli, pis, leş.
Murg(f): Kuş.
Murtaza(a): Hazret-i Ali'nin lakabı. Beğenilmiş, seçilmiş.
Mûsâ(Mûsî): Kur'ân'da zikredilen peygamberlerden birisi.
Museviliğin kurucusu olup İsrail oğullarını Mısır'dan çıkarmış, esaretten kurtarmıştır. Kendisine Tevrat gönderilmiştir. Tûr Dağı'nda Allah'ın tecellisine mazhar olmuş ve konuşmuştur. Bundan dolayı Kelimullah denmiştir. Kitap sahibi peygamberlerden olan Musa kavmine “evâmîr-i aşere”(on emir)yi bildirmiştir.
Musallâ(a): Namaz kılınan yer, cenaze namazı kılınan yer. Musalla taşı: Cenaze konulan yer.
Mushaf(a): Kur'ân-ı Kerîm, sahifeler. Kitap.
Mustafâ(a): İstifa edilmiş. Seçilmiş, seçkin. Hz. Peygamber'in mübarek sıfatlarından birisidir.
Muştulamak(f.t): Müjdelemek. Farsça Müjde'den.
Muştucu(f.t): Müjdeci, haber veren.
Muştuluk(f.t): Müjde için verilen değerli bir şey, para.
Muti'(a): İtaat eden, isyan etmeyen, rahat.
Mutlak(a): Serbest, salıverilmiş, kati, değişmez. Yalnız, tek. Bir yere bağlı olmayan.
Muvâfık(a): Uygun, yerinde, denk.
Mübâriz(a): Döğüşen, kavga eden.
Mübtelâ(a): Belâya uğrayan, düşkün, tutkun, hasta.
Mücâhede çekmek(a.t): Nefsi yenmek için ibâdet ve riyazat içinde bulunmak.
Mücâhede(a): Uğraşma, savaşıma, çalışıp çabalama. tasavvufta nefsi yenmeye çalışma.
Mücerred(a): Yalnız, tek, her şeyden ayrılmış. Hak'dan gayrı her şeyden arınmış.
Mücrim(a): Suçlu, kabahatli.
Müctebâ(a): Seçilmiş, seçkin. Hz. Muhammed.
Müdâm(a): Devamlı, sürekli.
Müdbir(a): Talihsiz, düşkün, idbâra uğramış.
Müddeî(a): İddiacı, davacı; metinde şer'i hakikatleri anlamayan softa manasına.
Müdebbir(a): Evvel'den tedbir gören, herşeyi ilmiyle ihata edip iş yapan Allah.
Müfsid(a): Bozan, nifak çıkarıcı.
Mühmel(a): Bırakılmış, ihmal edilmiş.
Mührurulmak(a): Mühür vurulmak. Karar verilmek, tasdik edilmek,

kapanmak.
Mülk(a): Elde bulunan, tasarruf olunan şeyler. Ülke, memleket.
Mülket/milket(a): Ülke.
Mülk-i ezel(a): Rûhlar âlemi.
Mümeyyiz(a): Ayıran, ayırıcı, seçen, fark eden.
Münâcât(a): Allah'a yalvarma, dua etme.
Müneccim(a): Yıldızların hareket ve durumundan hükümler çıkaran.
Yıldız bilgini. Astrolog.
Münevver(a): Nurlu, ışıklı, aydın aydınlatılmış.
Münezzeh(a): Temiz, arı, noksanlardan uzak.
Münferid(a): Tek başına, ferdî. Yalnız.
Mün'im(a): Nimet veren, yedirip içiren.
Münker(a): Kabirde soru soran iki melekten birisi.
Münkir(a): İnkarcı.
Mürebbi(a): Terbiyeci, müşid.
Mürekebb(a): Terkip edilmiş, birleştirilmiş, yazı yazmaya yarayan madde.
Mürîd(a): Bir müşide bağlanan, sülûka giren kişi.
Mürsel(a): Gönderilmiş, yollanmış, peygamber, resûl.
Müşid(a): Doğru yolu gösteren, irşad eden kılavuz, şeyh, tarikat piri.
Mürted(a): İslâm'dan dönen, Tasavvufta yoldan çıkan derviş.
Mürvet/mürüvvet(a): Mertlik, erlik, yiğitlik, iyilikseverlik, cömertlik. Adamlık. Ana baba saadeti.
Müselsel(a): Ardı ardına giden, zincirleme.
Müşâhade(a): Görme, görüşme, şahid olma. Tasavvufta İlahî alemi görme.
Müşk(f): Misk.
Müşkil(a): Zor. Güç.
Müşrik(a): Allah'a ortak koşan. İkilik.
Müştâk(a): Hasret çeken, göreceği gelen.
Müyesser(a): Kolaylıkla olan, nasip olacak olan, elde edilen.
Müzd(f): Sevab, ecir, karşılık, mükafat.

-N

Nâ-çâr(f): Çaresiz.
Nâdân(f): Bilmeyen, cahil, kaba, anlayışsız.
Nâgâh(f): Ansızın, birden bire.
Nagam(a): Nağmeler, türküler.
Nâgeh/nâgehân(f): Ansızın.
Nagme(a): Ezgi, teganni, güzel ses, ahenkli mırıldanma.
Nahcîr(f): Av.
Nahnu Kasemna(a): Biz taksim ettik.(Zuhrûf/32).
Nâ-kâm(f): Muradına, maksadına erişmemiş.
Nâkıs(a): Noksan, eksik.
Nakş(a): Bir şeyi çeşitli renklerde boyamak. Resim, tezyîn.
Nâkûs(a): Kiliselerde çalınan çalgı.
Nâlân(a): İnleyen, inleyici, feryâd eden.
Nâle(f): İnleme, feryâd.
Na'lin(a): Nalın, ayağa giyilen basit bir giyecek. Pabûşvârî bir giyecek.

Nâliş(a): Feryâd ediş, ağlayıp inleyiş, inleme.
Nâmî(a): Yerden biten, yetişen, büyüyen bitki, nebat.
Nân(f): Ekmek.
Nâr(a): Âteş, od.
Nâ-reste(f): Ergenlik çağına gelmemiş, çocuk.
Nasîhat(a): Öğüt.
Nass(a): Kat'i, açık, belli, delil. Kur'ândaki mânâca açık olan hükümlerin tamamı. Delil olarak gösterilen.
Nasûh(a): Bozulması imkânsız tevbe. Kesin olarak karar verilmiş şey. Yemin.
Nazar urmak(a.t): Bakmak, himmet etmek.
Nazar(a): Göz atmak, yan bakmak, tetkik. Tasavvufta mürşidin mürîdine iltifat etmesi, tenezzülü.
Nazar-gâh: Bakılan yer, seyredilecek yer. Gönül.
Nazûk(f): Nazik, ince.
Neci(t): Kim oluyor, ne söz.
Necm(a): Yıldız.
Necmüddin-i Kübrâ: Kübreviyye tarîkinin pîridir (ö. 618/1121). Medrese ilimlerinden sonra tasavvufa yöneldi. Kasri, Yasir, Ruzbihan Mısri gibi tasavvuf büyüklerinden ilm-i ledün tahsil etti. Harezm'de irşad ederken Mogollar tarafından şehid edildi. Melâmî ve Üveysî meşrebi vardır. Mevlânâ'nın babası Sultanü'l-Ulema Bahaüddin Veled, onun mürîdi kabul edilmektedir. Cehrî zikri esas alan Necmüddin-i Kübrâ'nın tarikatı, Hz. Ali meşreplilerce yaşatılmaktadır.
Nefha(a): Üfürme, nefes.
Nefir(a): Cemaat, topluluk.
Nefrîn(f): Lanet, sövme, ilenme.
Nehy(a): Yasak etme, yasak.
Nekir(a): Mezarda insanları sorguya çekecek iki melekten birinin adı.
Nem(f): Yaş.
Nem(t): Neyim.
Nemdür(t): Neyimdir.
Nemrûd: Halil İbrahim Peygamber zamânındaki Keldavi hükümdarı olan Nemrud, Putlara tapmadığı için İbrahim Peygamberi ateşe attırmıştır. Allah'ın inâyetiyle âteş etkisiz hale gelmiştir. Nemrud, Babil'in kurucusudur.
Nerdübân/nerdüvân(f): Merdiven. Aslı, nerd-bân.
Nesnene(t): Nesne, şey.
Neşr(a): Kıyamette bütün insanların tekrar dirilmesi. "Haşr u neşr" yayılma-dağılma.
Nevâle(a): Nasib, kısmet. Tâli'.
Nevâz(f): Okşayıcı, taltîf edici.
Nevbet(f): Pâdişâh ve vezirlerin sarayı önünde günün muayyen vakitlerinden çalınan mızıka. Sıra, nöbet.
Nev'i(a): Çeşit, nev'e ait.
Nevkâr(f): Yeni işe başlamış, acemi.
Neysân(f): Ney gibi, kamış gibi.
Ney-şeker(f): Şeker kamışı.
Niçe bir(t): Ne zamâna kadar.
Niçe(t): Nasıl, ne suretle, ne kadar, çok.

Niçe(t): Nasıl, ne suretle, ne kadar, çok.
Niçesi(t): Nasıl, ne şekilde.
Nifâk(a): İki yüzlülük. Müslüman gibi görünüp ortalığı karıştıran, bozguncu.
Nigâr(f): Sevgili, güzel, resim.
Nihân(f): Gizli, saklı.
Nikâb(f): Yüz örtüsü. Peçe.
Ni'met(a): Lutuf, ihsan, rızık. Yiyecek.
Nire(t): Nere
Nisâr(a): Döküp saçma, düğünlerde saçılan para vs.
Nisbet(a): Münasebet, yakınlık, bağ.
Nisyân(a): Utanma.
Nişân(a): Alâmet, iz, belirti, eser.
Nişe(t): Nasıl, neden, niçin.
Nite(t): Nasıl, ne halde.
Niteki/nitekim(t): Nasıl ki, nasıl kim.
Nitelik(t): Mahiyet., keyfiyet, nelik.
Niteliksüz: Keyfiyetsiz, mahiyetsiz.
Niyâz(f): Yalvarma. Duâ.
Nöker: Hizmetçi, hizmetkâr.
Nûh(a): Nuh Peygamber. Tufandan korunmak için bir gemi yapmış ve bütün canlılardan birer çift almıştır. Kur'ân'da ismi zikredilen bir peygamberdir.
Nukl(a): Meze, çerez.
Nûş itmek(f.t): İçmek.
Nûş(f): Tatlı, bal.
Nûşin-revân: Nuşirevân, eski İran'ın adalet timsali olmuş bir hükümdarıdır. Hüzmüz'ün babası, Hüsrev'in dedesidir.
Nutfe(a): Meni, saf ve duru su. İnsanı meydana getiren sperm.
Nühavht(f): Okşama, çalgı çalma.
Nükte(a): İnce manâ.
Nüzl(a): Misafir için hazırlanan yemek.
-OObrılmak(t): Devrilmek, çökmek, oyulmak.
Ocak(t): Maden ocağı.
Od urmak(t): Ateşlemek, ateşe vermek.
Od(t): Âteş.
Ogrı/oğru(t): Hırsız.
Okımak/okumak(t): Çağırarak, davet etmek.
Ol dem(t. f.): O zamân, o an.
Ol(t): O.
Olok dem(t): O dem, o anda, o dakikada.
Oluk-sâ'at(t.a): O saat.
Onmak(t): Şifa bulmak. İyileşmek, yara kapanmak.
Oran(t): Ölçü, hesap, derece. Kıyas.
Osmân: Çâr-yâr'dan üçüncüsüdür. Hz. Peygamber'e iki defa damat olmuş hilmi ve ilmiyle şöhret bulmuştur.
Otrur(t): Oturur.

-Ö

Öd(t): Yürek.
Ödi sıkmak(t): Korkmak, korkudan kalbi çarpmak.
Ög(t): Akıl, hatır, zihin.
Öglenmek(t): Kendine gelmek. Aklını başına toplamak.
Ögsüz(t): Akılsız.
Ögün tutmak(t): Yediği yaramak.
Ögür(t): Eş, arkadaş.
Ögütlemek(t): Nasihat vermek.
Öküş(t): Çok fazla, ziyade.
Ömer: Çâr-yâr'dan ikinci halife. Lakabı Fârûk ve İbn Hattâb'tır.
Adaletiyle meşhurdur.
Önden(t): Önce, evvel, ilkin, önceden.
Öñmek(t): Beklemek(?) "Bir niçeler turmuşlar dün-gün nevbet ögerler/bir niçeler göymezler öñürdürler rindâne"(313/7).
Öñürdürler(t): Sallanırlar, bağırırlar, böğürürler.(?).
Öri/örü turmak(t): Ayağa kalkmak.
Öşr(a): Onda bir, Kur'an'dan on ayetlik bölüm
Ötmek(t): Geçmek.
Ötrü/ötürü(t): Dolayı, sebebiyle.
Öykünmek(t): Taklit etmek. Taklide çalışmak.
Özenmek(t): Tama' göstermek. Gıpta etmek. Biri işte ihtimam göstermek.
Özge(t): Başka.

-P

Pâ-bend(f): Köstek, ayak bağı.
Pâdişâh(f): Padişah, mecazen Ruh, Cenâb-ı Hak.
Palâs(f): Keçe, aba, çul, eski elbise.
Palhenk(f): Dizgin, yular, kemend.
Panbuk(f): Pamuk.
Pâre(f): Parça.
Pâs olmak(f.t): Paslanmak, kederli, üzüntülü olmak.
Pâs(f): Kir. Mecazen, gam, keder, iç, sıkıntısı, üzüntüsü.Paşa/beşe: Evin büyüğü, yüksek rütbeli; askeri bir rütbe olup eskiden hangi manada kullanıldığı ihtilaflıdır.
Pâyân(f): Son, nihâyet, uç, kenar.
Pâyîdâr: Devamlı, sağlam, itibarlı.
Pây-mâl(f): Ayaklar atında kalmış, çiğnenmiş.
Pehlevân(f): Pehlivân.
Pelîd(f): Sert ağaç, Palamud odunu. Mecazen eğitimi zor insan/nefis.
Per u bâl(f): Kanat ve kol.
Perdeliler(f.t): Hak'tan gafiller.
Perî(f): Melek.
Perrân(f): Uçan, uçucu.
Pertev(f): Işık, nûr.
Pervâne(f): Geceleri ışık etrafında dönen küçük kelebek. Bu kelebekler, gözyaşı ile beslenirlermiş.
Pervâz(f): Kanat açmak. Uçmak.
Pes(f): O halde, öyle ise.
Peşe/beşe: Baş reis, paşa, bakan(Bkz. Paşa).

Peşimân(f): Pişman.
Peymâne(f): Kadeh.
Peyvest(f): Ulaşma, kavuşma.
Pinhân(f): Gizli, saklı.
Pîr(f): İhtiyar, tarikat kurucusu.
Pîşe(f): San'at, iş, meslek. "Dervişlik bir pîşedür"(149/9).
Pîş-kadem(f.a): Önde giden, kendisine uyulan kişi.
Pîş-keş(f): Hediye, armağan.
Pîş-rev(f): Önden giden, öncü, gider.
Piyâle(f): Kadeh, şarab.
Poyraz(f): Kuzeyden esen keskin ve soğuk rüzgâr.
Pûl(f): Para.
Pusaruk: Sis, duman.
Pür(f): Dolu, çok.
Pür-kemîn(f): Çok az.
Pür-ni'met(f.a): Nimetle dolu.
Pür-nûr(f.a): Nur dolu, nurla kaplanmış.
Püryân: Biryân, kebab.

-R

Rab(a): Öğreten, bildiren, müşid, Rabbü'l-âlemîn Allah.
Rabbü'l-enâm(a): Bütün yaratılmışları yetiştirip besleyen Hak.
Ra'd(a): Gök gürültüsü, şimşek çakması.
Rahîm(a): Acıyan merhâmet eden, esirgeyen, koruyan, âhirette mümin kullarına Rahmet eden. Allah.
Rahle okumak(a.t): Ders görmek,
Rahm(a): Acıma, merhamet etme, Esirgeme.
Rahmân(a): Çok acıyan, esirgeyen, merhamet eden. Allah.
Rahmanî(a): Çok acıyan, esirgeyen, merhamet eden Allah'a ait.
Müsbet. Allah ile ilgili.
Rahmet(a): Acıma, esirgeme, koruma, yargılama.
Raht(f): At takımı, yol levâzımatı, mâl-mülk. Eşyâ.
Rast(f): Doğru.
Raygân/Râyegân:(f): Pek çok, bol, ucuz, bedava.
Râyih(a): Koku.
Râz(f): Sır, gizli şey. Gizlenen şey.
Râzî(f): Sırdaş, sır saklayan. Sırla ilgili.
Rebâb(a): Bir çeşit kemençe.
Recâ(a): Umma, ümit etme, dileme, dilek.
Ref'i(a): Yüksek, âlî. Bülent.
Refik(a): Arkadaş.
Rehber(f): Kılavuz, müşid. Yol gösterici.
Reh-bîn(f): Yol gören.
Remz(a): İşaret, sembol, sırrı anlatmak için başvurulan söz veya kelime.
Renc(f): Zahmet, eziyet.
Rencûr(f): Sıkıntılı, incinmiş.
Resm(a): Adet, usûl, tavır, davranış.
Resûl(a): Peygamber, yeni kitap ve şeriatle gönderilen Peygamber.
Revâ(f): Layık, uygun.

Revân olmak(f.t): Akmak, geçmek, yürümek.
Revân(f): Akan, giden, ruh, cân.
Revân(f): akan, giden, ruh, cân.
Revzen(f): Pencere.
Reyhân(f): Büyük yapraklı fesleğen çiçeği.
Rıdvân(a): Cennet bekçisi, Cennet kapıcısı.
Rızk(a): Allah'ın kullarına lutf ettiği yiyecek, içecek. Tasavvufta manevî lutuf, irfan ve aşk anlamında.
Rif'ât(a): Yükseklik.
Rind(f): Kalender, aldırış etmeyen, dünyayı umursamayan.
Rindâne(f): Kalenderler gibi hareket eden, rindçe davranan.
Riyâ(a): Özü-sözü bir olmamak. İki yüzlülük.
Riyâzat(a): Tasavvufta sülûk esnasında nefsin isteklerini bertaraf etmek için aç kalma, açlıkla terbiye, az ile kanaat etme.
Ruhbân: Hıristiyan mistiği.
Rûm: Anadolu.
Rumûz(a): Mânâsı gizli sözler.
Rûz(f): Gün.
Rûzî(f): Rızık, azık, nasib, kısmet.
Rüchân(a): Üstün olma, üstün gelme, üstünlük.
Rükû(a): Namazda eğilme hareketine verilen ad. Allah'ın huzurunda eğilme.
Rüstem(f): İran'ın mitolojik kahramanlarından. Zal'ın oğludur.
Kuvvet ve cesâret timsâlidir.
Rüzigâr(f): Zaman, devir, dünya.

-S

Sâbir(a): Sabırlı.
Saçu(t): Dügün ve toyda saçılan şeker ve para kabilinden şeyler.
Sa'd(a): Kutlu, uğurlu, kutluluk, uğurluluk.
Sad(f): Yüz.
Saddâk(a): Gerçektir, doğrudur.
Sade: İnci kabuğu. Sert ve parlak, kıymetli bir maddenin kabuğu.
Safâ(a): Saflık, arılık, temizlik, gönül şenliği.
Safâ-nazar: Temiz bakış, feyiz veren bakış. Mürşidin bakışı. Himmet.
Sâfi(a): Temiz, pak, arı.
Saginç(t): Emel, arzû , istek, düşünce.
Saginmak(t): Düşünmek, mülâhaza etmek, sanmak.
Saginmak(t): Düşünmek, mülâhaza etmek, sanmak.
Sagış(t): Düşünce.
Sahâvet(a): Cömertlik.
Sahha(a): Bir şey içen kimseye “afiyet olsun” manasında söylenen söz.
Sahî(a): Cömert, eli açık.
Sâhib-i keyvân(a.f): Zühal gezegenine mensup. Bu gezegen insana keder verdiği için bu terkip “keder sahibi” anlamına gelir.
Sâhib-kabûl(a.f): Kabul eden, kabiliyetli, anlayışlı.
Sâhib-kırân(a.f): Uğurlu zamânda tahta çıkan hükümdâr, her zamân başarı ve üstünlük kazanan hükümdâr.
Sa'îd(a): Uğurlu, kutlu, mübarek.

Sâim(a): Oruçlu.
Sak(t): 1-Uyanık, çabuk duyan, ihtiyatlı, rahat, emin. 2- Ok yayının giriş geçen ucu.
Sâkî(a): Sakka'dan. Evlere su taşıyan kişi. Kadeh sunan.+Tasavvufta, mecazen mürşid.
Sâkî: Kadeh sunan, su dağıtan. Tasavvufta mecazen mürşid.
Sakka(a): Su taşıyan kişi.
Sala(a): Çağırma, bir şey için bağırarak davet etme. Namaza çağırma. Minarede okunan salavat.
Salaca: Ölü taşınan dört kollu düz tahta.
Salâvât(a): Hz. Peygamber'e yapılan dualar.
Salık: Doğru yolu gösterme, haber verme. Tarif etme.
Salmak(t): Göndermek, sevk etmek.
Saltuk/Sarı Saltuk: XIII. yüz yılda yaşayan bir alperen mürşid.
Mahmûd-ı Hayrânî müntesibi olduğuna dair rivâyetler vardır. Tapduk Emre, tahminen bu zat tarafından yetiştirilmiştir. Sarı Saltuk, II. İzzeddin Keykavus'un maiyetine giren bir Türkmen boyunun başında bulunan Türkmen babasıdır. Balkanlarda vuku bulan Türk muhacereti sırasında tarih sahnesine çıkmıştır. O, Kalenderî meşrep bir derviş gazidir. (Hakkında tafsilatlı bilgi için I. Cilde bkz.).
Sâlûs(f): Hilekâr, düzenci. Riyâkâr.
Samed(a): Son derece yüksek ve daimî olan Allah. Esmâ-i Hüsnâ'dan.
Sanem(a): Put, sevgili, güzel.
Sanmak(t): Düşünmek, tasarlamak, zannetmek.
Sanu/sanı(t): Fikir, düşünce, istek. Zan, tasavvur.
Sarp (t): Katı, zor, aşılması güç, yüksek.
Sarrâf(a): Altın ve gümüş gibi değerli madenlerden anlayan. Metinde, kâmil kişi mânâsına.
Sataşmak(t): Birşeyle karşılaşmak, bir şeye uğramak.
Satu-bâzâr(t.f): Alış veriş.
Savmak(t): Geçirtmek, def etmek, bastırmak, ber-taraf etmek.
Savulmak(t): Çağı, zamânı geçmek. Geçştirilmek.
Savurtmak(t): Dağıtmak, etrafa yaymak.
Sa'y(a): Çalışma, gayret.
Sayakmak/suyakmak(t): Aslına ulaşmak, aslına dönmek.
Saykal(a): Cilâ, partialıcı, mecazen ibadet, tevhid ve tehlil.
Saymak(t): Tutmak, addetmek, bir şey yerine kabul etmek.
Sayru(t): Hasta.
Sayvân(a): Saçak, pervâz, kemer, sâyebân, gölgelik, çardak.
Sayyâd(a): Avcı.
Sâz-kâr(f): Uygun, muvafık.
Sebak(a): Ders.
Sebîl(a): Allah rızası için yaptırılan su hayratı veya umumî olarak bütün hayırlar.
Sebük sal olmak(f. t.): Hafif olmak, önemsiz ve değersiz olmak.
Sebük-bâr(f): Yükü hafif, hafif yüklü.
Sefer kaydı(t. d.): Yol hazırlığı, yol telaşı.
Segirdürmek(t): Koşdurmak.
Segirtmek(t): Koşmak.
Seher-gâh(f): Seher vakti.

Sehil/sehl(a): Kolay, düz yer.
Sekbân(f): Köpek besleyicisi. Padişahın köpeklerini besleyen kişi.
Sekit: Gidermek, kaldırmak, bertaraf etmek.
Sekiz Uçmak(t): Sekiz Cenet.
Selâtin(a): Sultânlar.
Selmân: Aslen Fars olup âteş-perest iken Hıristiyan ve sonra Müslüman oldu. Medine de Hz. Peygamber'le görüştü. Büyük ve meşhur sahabelerdendir.
Sem'(a): İşitme.
Semâ': Ayin, devrân.
Semirmek(t): Tavlanmak, şişmek.
Serâ(a): Yer, toprak, malı çok olmak. Zenginlik.
Serâb (a): Çölde ışık tesiriyle yeşillik ve suluk gibi yerlerin oluşması.
Ser-be-ser(f): Baştan başa.
Ser-encâm(f): Başa gelen, vak'a, bir işin sonu.
Ser-gerdân(f): Başı dönmüş, başı dönen, şaşkın, sersem.
Serheng(f): Çavuş, kavas, yasakçı. Kapı bekçisi.
Sermâye: Metinde âhiret için gerekli ibâdet ve taat, ömür.
Ser-mest(f): Serhoş. Kendinden geçmiş.
Ser-nigûn(f): Baş aşağı olmuş, ters.
Ser-te-ser(f): Baştan başa.
Server(f): Baş, reis. Başkan, başbuğ, ulu kimse.
Serv-i revân(f): Yürüyen servi, uzun boylu sevgili.
Sesmek(t): Bitmek, yetişmek (Bkz. Süsmek, 312/3).
Setr(a): Örtülmek.
Settârü'l-'Uyûb(a): Ayıpları, günahları örtüp gizleyen. Esmâü'l-Hüsna'dan.
Seven(t): Âşık.
Sevgü(t): Sevgi.
Sevi/sevü(t): Sevgi, aşk.
Sevici(t): Âşık, seven.
Sevişgen(t): Çok seven.
Seyâh(a): Çok yer gezen.
Seydi Balum: Geyikli Baba'nın arkadaşı veya tarikdaşı. Germiyan oğullarından olması muhtemeldir.
Seyr ü sülûk/Seyr ü sefer: Bir tarikate girip, manen yükselip, makamlar elde etme. Manevî terakki.
Seyr(a): Yürüyüş, geziş, eğleniş; manevî makamlarda yaşanan müşahede.
Seyrângâh: Gezilen yer, seyir yeri.
Seyrek(t): Aralıklı, az, nadir.
Seyyid Ahmed-i Kebir: Kimliği kesin olarak tespit edilemedi. Ahmet Fakih olabilir.
Sıddîk(a): Tam doğruluk sahibi. Hz. Ebu Bekir'in sıfatı.
Sıdırmak(t): Kırdırmak.
Sıdk(a): Doğruluk. Gerçeklik.
Sıfatullah(a): Allah'ın sıfatı, esmaullahın tecellî mahalli, eşya âlemi.
Sığınmanın(t): Sığınacak yer, melce.
Sımak(t): Kırmak, bozmak, yenmek, bozguna uğramak.
Sınmak(t): Kırılmak.

Sınuk(t): Kırık.
Sırat-ı müstakîm(a. a./ f. terkip): Hak yol, doğru yol.
Sırça (f): Câm, billur.
Sırdaş(a.t): Sırrı saklayan, sırrı bilen iki kişiden birisi.
Sıymak(t): Koymak, sıyrılmak.
Sızmak(t): Akmak, erimek.
Sızurmak(t): Sızdırmak, damlatıp tüketmek, eritmek.
Siccîn(a): Cehennemde kötü ruhların mekanı olan bir vadinin ismi.
Sert, soğuk, şiddetli.
Sidretü'l-Münteha(a): Arş'ın sağ tarafında altıncı veya yedinci gökte bulunan ağaç. Yanında Cennet vardır ve Cennet'in nehirleri onun altından akar. Bu ağaca Tûbâ diyenler de olmuştur. Muttakilerin ve şehidlerin mekânıdır. Bu ağacın ötesine hiçbir kul geçemez. Ötesi Allah'ın zat âlemidir. Beşer bilgisi, Sidre'de biter. Tasavvufta cem' makamının karşılığıdır.
Sikender: Mekadonya kralı Filib'in oğludur (ö. 323). Büyük İskender veya Zülkarneyn olarak edebiyatımızda sürekli işlenegelmiştir. Ermiş veya peygamber'den kabul edilmiştir. Kâmil insan ve Hakk'ın halifesi için bir semboldür.
Sil (a): Sel.
Silkinmek(t): Vücudu sarsılmak, üstünü temizlemek vs.
Simsâr(a): Komisyoncu, alıp satmada aracılık eden.
Simurg(f): Yuvası Kâf dağında olduğu söylenen efsanevi kuş. Boynu uzun ve yüksekte uçtuğundan Araplar “Ankâ” derler. Bu kuş “Zümürdüankâ” şeklinde de edebiyatımıza girmiştir. 30 kuşun şekli onda birleştiği için Simurg dendiği, Attâr'ın “Mantiku't-Tayr”ında söylenmektedir. Devlet kuşu denilen de budur. Yüce makamları ve şekillere tasarrufları cihetiyle Simurg, mürşid-i kamillere benzetilmiştir.
Sin: Mezâr.
Sinle: Mezarlık, mezar taşı.
Sipâhî(f): Atlı asker.
Sir(f): Tok, doymuş.
Sitâre(f): Yıldız.
Sited/sıdad(f): Alış, satın alma.
Sivâ(a): Gayrı, başka, Allah'tan başka her şey.
Siyâset(a): Ceza vermek, asmak.
Sizmek(t): Sızmak, akmak.
Soğulmak(t): Suyu, seli çekilme. Göz ferinin azalması. Solmak.
Soricı/sorucu(t): Münkir-Nekir.
Soy soylamak(t): Ululamak, soylu gösterme, ta'zim, makam ile manzum-müsecca destan söylemek.
Soya sayılmak(t): Soyuyla övünmek, asil kabil edilmek. İtibarlı kabul edilmek.
Soyakmak(t): Aslına dönmek.
Soylamak(t): Araştırmak, tahkik etmek.
Sögmek(t): Sövmek. Küfr etmek.
Söğülmek(t): Lanetlemek, küfretmek.
Sökel(t): Hasta.
Sösmek(t): Büyüme, uzamak, bitmek.

Söyünmek(t): Kendi kendisine sönmek. parlaklığı gitmek.
Subaşı(t): Komutan, subay, zabıta memuru.
Subh(a): Sabah.
Sûd u ziyân (f.a): Kâr ve ziyân.
Sûd(f): Fayda, kazanç, menfaat.
Sûfî(a): Ehl-i tasavvuf. Zahid. Metindeki çoğu beyitte “softa” anlamındadır.
Su’i(a): Kötü.
Sûk(a): Çarşı, pazar.
Sultân-ı vakt(a): Vaktin sultanı. Kutup. Kutbu'l-aktab.
Sun’(a): Yapma, yapış, amel, iş, kudret, yaratılış.
Sunmak: Uzatmak, teslim etmek, vermek, saldırmak, hamle etmek. El sunmak: Elini vermek, teslim etmek.
Sûr (f): Düğün, ziyâfet.
Sûr(a): İsrâfil adlı meleğin kıyamet günü çalacağı boru.
Sûret(a): Şekil, yüz, resim,tarz, biçim.
Susak(t): Su kabı, maşraba, tahta kova.
Susalık(t): Susuzluk, susama, suya doymamak.
Suya keçe salmak (t.d.): Nâmûs ve ârı terk etmek, terk-i hestî ehli olmak.
Sûz(f): Yanıp yakılma.
Sübhân(a): Her türlü kusur, ayıp ve eksikten münezze. Allah.
Sücûd(a): Secdeye varmak.
Süçî(t): Şarap.
Süflî(a): Aşağıda bulunan, alçak, adî.
Sükker(a): Şeker.
Süleymân(a): İsrailoğullarından Hz. Dâvûd'un oğlu. Hem peygamber hem hükümdârdır. Kuş dili bilirdi. Saltanatının kudreti ve tahtıyla meşhurdur.
Sülûk(a): Bir yola girme. Tasavvufta menzil ve meratip alma. Manevî yolculuk.
Sünnet(a): Hz. Peygamber'in sözleri, yaptığı ve yapılmasını tavsiye ettiği hususlar.
Sünnî(a): Hz. Peygamber'in izinden giden. Ehl-i sünnet ve'l cemaatten olan.
Sünük(t): Kemik.
Sürükmek (t): Uzaklaştırmak, sürmek.
Sürülmek(t): Devam etmek, sürülüp gitmek.
Süzülmek(t): Kaymak, “gözleri süzülmek.”.

-Ş
Şâd(f): Sevinçli.
Şâdî(f): Gönlü ferah olan, sevinçli.
Şâh/şeh(f): Padişah, sultan, mecazen can, ruh, Allah mânâsında. “Eğer seversen Allah'ı hoş nîda eyle ol Şâh'ı”(314/8).
Şâhenşeh(f): Şahlar şahı.
Şâh-ı 'âlem(f.a): Âlemin padişahı, ruh-ı sultânî, kâmil mürşid.
Şakımak(t): Nağmeli bir şekilde ötmek, güzel ve nağmeli konuşmak.
Şâkir(a): Şükreden.
Şam: Suriye'de bir şehir adı. Suriye'nin tamamı için de kullanılır.

Şâr(f): Şehir.
Şarâb(a): Şarap, içki, mecazen aşk ve irfanî bilgi.
Şarâben tâhur(a): Tertemiz içecekler.(İnsan suresi/21).
Şaşmak(t): Şaşırmak, bozulmak, yanlış yola gitmek.
Şeb-gîr(f): Gece giden kervan, gece uyumayan.
Şebih(a): Benzeyen, benzeme.
Şeddâd(a): Yemen'de yaptırdığı büyük binalarla ve “İrem Bağı” ile şöhret kazanmış, Tanrılık davasına kalkıştığı için Allah'ın gazabına uğramış bir hükümdar. Ad oğlu.
Şefâ'at(a): Afv için vesile olmak. Şefaata etmek. Manevî yardım.
Niyaz. İstirham.
Şefi'(a): Şefaata eden. Şefaataçi.
Şehd(f): Bal.
Şehîd(a): Allah yolunda canını veren. Şehid olan. Tasavvufta, Hakk'ı müşahede eden kişi.
Şehriyâr(f): Hükümdâr, şah, padişâh.
Şehvet(a): Nefsin şiddetli arzuları, cinsî istek.
Şek(a): Şüpheler.
Şekâvet(a): Şüpheler.
Şekeristân(f): Şeker kamışı tarlası. Metinde sözün kaynağı.
Şekûr(a): Şükürleri kabul eden Allah, çok şükreden. Hz. Muhammed'in sıfatlarından.
Şem'(a): Mum.
Şems(a): Güneş.
Şerh(a): Yarmak, açıklamak.
Şerîk(a): Ortak.
Şermende(f): Utanan, utangaç.
Şerm-sâr(f): Utanan, utangaç.
Şeş cihet(f.a) Altı yön.
Şeş olmak(t): Tesadüf olmak.
Şeş(f): Altı.
Şeşmek(t): Çözmek, ayrılmak, başını koparmak.
Şeşte/şeştâ(f): Altı telli tanbur.
Şeşürmek(t): Çözmek, bağını koparmak, başlamak.
Şevk(a): Hararet, istek, arzû , coşku.
Şeyâtîn(a): Şeytânlar.
Şeybet(a): Saç sakal ağarması, kocamak, ihtiyarlık.
Şeydâ: Çılgın, dîvâne.
Şey'en-li'llah(a): Allah için bir şey, dervişlerin ve dilencilerin bir şey isteyecekleri vakit söyledikleri söz.
Şeyh(a): İhtiyar, pir, tasavvufta “mürşid”.
Şeyli'llah(a): Allah için.
Şeyu'llah(a): Allah için(şey) istemek.
Şikâr(f): Av.
Şîr(f): Arslan.
Şîr-gîr(f): Arslan tutan, arslan avcısı. Mecazen güçlü.
Şîrîn (f): Tatlı, Ferhat'ın sevgilisinin ismi.
Şirk(a): ortak koşmak.
Şit : Âdem Peygamber'in oğullarından olup dokumacıların piri sayılır.
Şîve(f): Nâz, edâ, cilve, işve.

Şol dem(t): O zamân.
Şol dem(t): O zamân.
Şol(t): Şu.
Şolok dem(t): O zamân.
Şular(t): Şunlar.
Şu'le(a): Işık, alev.
Şumâr/şümâr (f): Sayı, adet, hesap.
Şûr etmek(f.t): Gürültü, karıştırmak, karışıklık çıkarmak.
Şükrâne(a): Şükran alameti, nişanesi, muştuluk.

-T

Ta'alluk(a): Bir şeyin başka bir şeyle bağlı olması. Ait olma.
Tâ'at(a): Allah'ın emirlerini yerine getirme, itaat etme, ibâdet etme.
Tabâkât(a): Katlar, bölümler.
Tabıl(a): Davul. (Tabl'dan).
Ta'bîr(a): Yorum. Mânâsı olan söz.
Tâc(f): Başlık, maddî ve manevî bir makam işareti. Tasavvufta marifet sahibi olmaktan kinaye bir işaret.
Ta'cillemek(a): Acele ettirmek.
Tâcir(a): Ticaretle uğraşan.
Tag(t): Dağ.
Tagca(t): Dağca. Dağ kadar.
Taht(a): Yer
Tahte's-Serâ(a): Yerin altı. Toprak altı.
Taht-ı Süleymân: Süleyman Peygamber'in rüzgarla hareket eden tahtı.
Tak:Özür, kusur.
Takâzâ(a): İhtiyaç, gerekli olma. Lüzum, icap etme.
Takrîr(a): İyi ifade etmek, kararlaştırmak.
Taksirlik(a): Bir şeyi yapmaya kudreti varken çekinip yapmamak.
Talbînmak(t): Sıçramak, çırpınmak. "Delü bigi talbînmak"(18/7).
Tali'(a): Baht, talih, doğan, şans.
Talmak(t): Dalmak.
Taluban(t): Dalarak, dalıp.
Tama'(a): Aç gözlülük.
Tama'dâr(a.f): Açgözlü.
Tamar(t): Damar.
Tamlâ(t): Damla.
Tammak(t): Damlamak.
Tamu(t): Cehennem.
Ta'n itmek: Kınamak, yermek.
Tan(t): Sabah vakti. Güneş doğmadan önceki zamân.
Tana kalmak(t): Şaşmak, şaşırarak, hayret etmek.
Tanık /tanuk(t): Şahid, Münkir-Nekir.
Tanışık(t): İstişare, danışma, birbirini tanıyan. Karşılıklı oturup konuşma.
Tanışman(t): Danışman, bilgin, danışmend.
Tanla /tanlacak(t): Sabahleyin. Seher vakti.
Tanlamak(t): Şaşırarak, hayrette kalmak.
Tanmak / tınmak(t): Takmak, tanımak, ses vermek.
Tanrı Arslanı (t): Hz. Ali'nin lakablarından, sıfatlarından birisi.

Tanrı hâsı: Mürşid, ideal insan. İnsan-ı kamil.
Tanşuk(t): Tanışık. Konuşma.
Tap bak(t) : İyi bak, yeterli bak, iyice bak.
Tap dur(t): Yeterlidir, kafidir.
Tap uzat(t): Kısa söyle; kısa kes, az söyle. Kafi derecede uzat.
Tapduk/Tapduk Emre: Yûnus Emre'nin şeyhi. Barak Baba veya Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifesi.
Tapmak(t): İtaat etmek, bağlanmak, bulmak.
Tapşurmak(t): Emanet etmek, teslim etmek.
Tapu kılmak(t): Hizmet etmek. ululanmak.
Tapu(t): Huzur, makam, nezd.
Tapuya gelmek(t): Huzura gelmek.
Târ u mâr(f): Darmadağınık.
Tar(t): Dar.
Tarâb(a): Sevinç, coşku.
Tarâş olmak (f.t): Mağlup olmak, muti olmak, alt-üst olmak.
Tartmak(t): Çekmek.
Tâ-sin-yâ(a): Dîvân'da, 321/3'te geçen bu harfler, semboliktir. Bundan kasıd Hz. Peygamber'dir. "Tâ" Taha suresine; "sin" ise Yâsin suresine işârettir. İkisi birden, Hz. Peygamber'in maddî ve ruhânî yönlerini ifade eder.
Tasnîf(a): Kitap tertib etmek. Sınıflara ayırmak.
Tasrîf(a): Sarf etmek. Fiil çekimi bilgisi. Sarf.
Taş(t): Dış, zahir.
Taşra(t): Dışarı.
Tatar: Mal, davar. Binek hayvanı.
Tâvus (a): Mecazen Cebrâîl.
Tayak(t): Dayanılacak şey, eşya. İnsan vs.
Tayanmak(t): Güvenmek, itimat etmek.
Tayın: Öğün, rızık. Nimet "dünya tayını"(246/1).
Tayınmak(t): Kaymak, sürçmek.
Taylâsân(a): Sarığın kenarından uzatılan uç kısmı. Şer'i ve manevî makamlarla ilgili bir alâmet.
Tayyâr(a): Hz. Ali'nin kardeşi, Peygamber'in amcası oğlu(Bkz. Ca'feri Tayyâr).
Tâzî(f): Arap. Hızlı (at). Av köpeği.
Teberrâ(a): Beri olma, yüz çevirme, uzaklaşma, çekilme.
Teberrük(a): Uğur sayma, mübarek sayma.
Tecellî(a): Görünme, belirme, Allah'ın sır ve kudretinin salike eşya âleminden görünmesi.
Tecrîd(a): Tek olmak, soyunmak, Allah'tan başka herşeyden ayrılma, ayırmak.
Tedbîr(a): Bir şeyi temin edecek veya def edecek yol. Cenab-ı Hakk'ın hakîm isminin mânâsına uygun hareket etmek.
Tefekkür(a): Fikretme, düşünme.
Teferrüc-gâh(a.f): Gezinti yeri.
Tefrîd(a): Fertleşme, teklige erme.
Tehî(f): Boş.
Tek(t): Gibi, bir.
Tekebbür(a): Kibirlenme, böbürlenme.

Tekellüf(a): Zahmetli, külfetli, zor.
Tekye(f): Dervişlerin zikir veya ibâdet için toplandıkları mekan.
Mecazen, mürşid-i kamilin gönlü.
Teleme(t): Maya ile kestirilmiş süt. Mecazen, beyazlık ve saflık
Temannâ(a): Dilek, istek.
Temsîl(a): Bir şeyi bir şeye benzetmek için baş vurulan yol, söz.
Benzetmek, temsil etmek.
Teneşir: Ölülerin yıkıldığı tahtadan yapılan dört ayaklı masa.
Teng(f): Dar.
Terah(a): Gam, gussa, kader, tasa, üzüntü.
Terbiyet(a): Eğitim irşad, terbiye.
Tercemân(a): Metinde “Cebrail” anlamında.
Terezü(f): Terazi.
Terk urmak(t. deyim): Terk etmek, bırakmak, vazgeçmek.
Terk(t): Bırakmak, vazgeçmek.
Tersa /terse(f): Hıristiyan.
Tertîb(a): Tanzim, dizme, düzene koyma. Metinde “namaz” manasına da kullanılır.
Tesbîh okumak (a.t): Subhanallah demek, Allah'ı şanına layık olarak zikretmek, anmak.
Teslîmlik: Bağlılık.
Teşvîş(a): Kargaşalık, karışıklık.
Tetik(t): İş, hareket, “dilin tetiği bozulmak”.
Tevâzu(a): Alçak gönüllülük, mütevazılık.
Teveccüh(a): Yönelme, bir tarafa çevrilme, dönme. Alaka gösterme.
Tevekkül(a): İş Allah'a havale etmek. Kadere razı olmak.
Tevfik(a): Yardım, Allah'ın kişiye yardımı. Manevî yardım.
Teze: Tâze.
Tezraû: Arapça, “ekiniz”, “ektikleriniz” anlamında bir söz olup, Kur'ân'da Yûsuf/47; Vâkıa /64'te geçmektedir.
Tezvir(a): Söze yalan karıştırmak, Yalan söze ziynet verme. Süsleme.
Tıfl(a): Çocuk.
Tıfl-ı nev-Reste (a.f): Yeni yetme çocuk.
Tılsım (f): Gizli şey, fevkalade tesiri olan şey. Define bulmaya engel olan mevhum şey.
Tınmak(t): Ses çıkarmak, söz söylemek.
Tîmâr(f): Tedavi.
Tiryâk(a): Panzehir.
Tîz(f): Çabuk, acele.
Togırlık(t): Doğruluk.
Togru(t): Doğru.
Toğan/doğan(t): Doğan kuşu.
Toğmak(t): Doğmak.
Toğru(t): Doğru.
Tokuz Arslan(t): Dokuz kat gök.(Eski telakkide gökler dokuz kat idi.).
Tolınmak /tolunmak(t): Dolunmak, batmak, dolanmak, Gurub etmek.
Ton/don(t): Elbise.
Tonanmak(t): Donanmak, süslenmek.
Top(t): Hep, tekmil, büsbütün.
Toptolu(t): Tamamen dolu, dopdolu.

Tortsuz(t): Tortusuz, birikintisiz, çöküntüsüz.
Tosbaga(t): Kaplumbağa.
Toy(t): Şenlik, düğün ziyafet.
Toylamak(t): Ziyafet çekmek, yedirip içirmek.
Toymak(t): Doymak, tatmin olmak.
Tûbâ(a): Cennette bulunan kökü gökte, dalları yerde bir ağaç. Berrak ve saf. Saadet. Hoşluk.
Tuç(t): Değirmen baltacığı. Alt değirmen taşının ortasında bulunup üst taşa giren mihverin üzerine geçirilen balta şeklindeki alet.
Tudaş olmak(t): Rast gelmek.
Tûfân: Çok şiddetli ve her tarafı kaplayan su. Nuh Peygamber zamânındaki Nuh Peygamber'in kavmine uygulanan manevî ceza, büyük su baskını. Bu tufanda Nuh'un gemisi dışındaki bütün canlılar yok olmuştur.
Tugyân(a): Taşma, taşkınlık, azgınlık. coşkunluk.
Tûl-ı emel(a): Hırs, tamah, tükenmez arzû. Olmayacak dilek.
Tullâb(a): Tâlipler.
Tuman(t): Katarakt. Göze duman bürümek, gözü perdelenmek.
Tûr(a): Tûr-u Sînâ. Hz. Mûsâ'nın İlâhî tecellîye mazhar olduğu dağ. Edebiyatımızda Tûr, duruma göre bazan gönül, çoğu zamân ise beden için kullanılmıştır.
Turak /durak(t): Menzil, durulacak yer. Yerleştirilen yer. Yurt.
Turı gelmek(t): Ayağa kalkmak.
Turılmak(t): Durulmak, sakinleşmek, açılmak.
Turmak(t): Durmak, ayağa kalkmak.
Turvanda: Turfanda.
Tuş eylemek(t): Rast yönelmek.
Tuş(t): Denk, benzer, eş.
Tuş(t): Taraf, yön, cihet, rast gelme, karşısına durmak.
Tuşa durmak(t): Tarafına durmak. O yöne yönelmek, karşısına durmak.
Tutak(t): Dudak.
Tutaş(t): Yakın, yaklaşmış.
Tutmak /dutmak(t): Farz etmek. Kabul etmek, elde bulundurmak.
Tutulmak(t): Zaptedilmek, mahkum etmek, alıkonmak.
Tuydurmak(t): İşittirmek, duyurmak.
Tuymak(t): Duymak, iyitmek.
Tuyûr(a): Kuşlar.
Türâb(a): Toprak.
Tütûn(t): Duman.
Tüvânger(f): Paralı, zengin.

-U

U: Ve.

Uban /üben(t): Zarf fiil. -Up'tan genişletilmiş bir ek. "Ağlayuban: Ağlayıp, gibi.

Ubûdiyât(a): Bendelik, kulluk, kölelik.

Uç(t): Son, nihâyet. Kenar, sınır.

Uçmak /Uçmag(t): Cennet.

Uçuk(t): Uçmağa layık amel, iş(?). Uçmak'tan "bu vücudum şehrinde

buçuk pulluk uçuk yok”(106/2).
Uçunmak(t): Korkudan benzi sararmak, rengi gitmek.
Ud /ut(a): Utanma, hayâ, şeref.
Ugrı /ugru(t): Hırsız.
Ugrılık(t): Hırsızlık.
Ugrulamak(t): Çalmak, hırsızlık yapmak.
Ulak(t): Postacı, haberci, parça.
Ulanmak(t): Yıpranmak, eskimek.
Ulaşık(t): Kavuşmuş, vuslat etmiş, ulaşmış.
Ulûm(a): ilimler.
Ulvî(a): Yüce, yüksek.
Ummak(t): Beklemek, ümid etmek. Temennî.
Ummân(a): Büyük deniz.
Umu: Ümit, emel, arzû.
Urgan(t): Halat, kalın ip.
Urılmak: Çalınmak, dikilmek, üflenmek.
Urmak: Çalmak, dikmek, üflemek.
Uruşkan(t): Dövüşken, kavgacı kişi.
Uryân(a): Çıplak.
Us(t): Akıl.
Usan dutmak(t): Gâfil, ihmalkâr, Gevşek davranmak, ihtiyatsız bulunmak. (62/1).
Usan(t): Gâfil, ihmalkâr, ihtiyatsız. Gevşek.
Usanmak(t): Bıkmak.
Uslu(t): Akıllı.
Usûl(a): Ana, baba, ced. Asıllar, kökler, temeller.
Usûl-i dîn: Dinin temelleri, asılları, ilm-i kelâm.
Uş(t): İşte.
Uşadmak(t): Parçalamak, ufaltmak.
Uşanmak(t): Parçalanmak, toz haline gelmek. Ufalanmak.
Uşatmak(t): Parçalamak, kırıp dökülmek.
Uşda(t): İşte.
Ut(t): Bkz. Ud.
Utlu(t): Utangaç, utanır, hayalî.
Uya: Ahmak, akılsız, her şeye, her söze uyan, tembel.
Uyak(t): Metinde, “uymuş, benzemiş” anlamında.
Uyakmak(t): Gurûb etmek, batmak.
Uyanık(t): Agâh, ârif.
Uyanmak(t): Işık parlama, yanmak, gafletten uyanmak.
Uyhu(t): Uyku, gaflet.
Uymak(t): Karar etmek.(1/10) “Işk şarâbın içen canlar uymaz göçmege konmağa”.
Uz gelmek(t): Münasip, uygun gelmek.
Uzlet(a): Bir yana çekilip yalnız yaşama. Allah'tan başka herşeyden tecrid olunarak yaşama.

-Ü

(Üçler(t): Gayb erenlerinden ilk üç kişi. Kutbü'l-aktâb, kutbü'l-irşâd, kutbü'l-ârif.

Üleşmek(t): Paylaşmak, bölüşmek.

Ümmî(a): Anasından doğduğu gibi kalıp, okuma öğrenmeyen. Ümm, Arap dilinde "ana"; ümmî ise anaya mensup demektir. Sûfilere göre vücûd tektir ve Hak'tır. Cenâb-ı Hak, kendi varlığından bir nûr yaratmış ve buna ıstilahta, Nûr-ı Muhammedî denmiştir. Dört unsurun aslı bu nûrdur. Hakk'ın sıfatlardaki ilk tecellisi hava, ateş, su ve nihâyet topraktan olmuştur. İnsânî hakikat, bu toprakta gizlidir. Onun içindir ki, toprak her şeyin anasıdır. Toprağın hakikati, tevhîd tamamlandığında anlaşılır. Bu idrâk makamı ümmî(anaya mensup)likten ibarettir. Netice itibariyle bir sûfî gerçekten öğrenimden geçmemiş de olabilir. Bu durumda söz konusu kavramı iki anlamda da kullanacaktır. Edebiyat tarihimizdeki ümmî sûfî şairlerin öğrenimleriyle ilgili tenkitlerin sebebi de, budur.

Ün(t): Nidâ, ses.

Üstâd(f): Ehil, usta. Mürşid.

Üstün(t): Yüce, büyük, yukarıki.

Üstün: Sütun, direk.

Üşde(t): Bkz. Uş, uşda.

Üşenmek(t): Tedirgin olmak, rahatı kaçmak.

Üşmek(t): Toplanmak, yığılmak, üşüşmek.

Ütmek(t): Kazanmak, yenmek.

Üveys: Veysel-Karanî. İslâmiyetin doğuş döneminde Yemen'de dünyaya gelmiş ve İslâmı kabul ederek kendini zühd hayatına adanmış bir şahsiyettir. Hz. Peygamber'i sağlığında çok görmek istemesine rağmen ziyaretine gittiğinde görüşmemiş; ancak Hz. Ömer devrinde Medine'ye gelme imkanı bulabilmiş, buradan da Kufe'ye geçmiştir. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde de pek çok makamı bulunan Veysel Karani, manen irşad edilmiş velâyet erlerindedir. Bu meşrepte olan kişilerin de kutbu kabul edilir. Bu tür velilere "Üveysî" veya "Üveysî meşrep" denilmektedir. Üveys'in vefat tarihi kesin olarak belli değildir.

Üveysî(a): Veysel-Karanî meşrepli, şeyhini görmeden sülûk eden kişi, halli derviş, manen sülûk eden.

Üzmek(t): Koparmak, ayırmak, kesmek.

Üzmek(t): Tasalandırmak, ayırmak.

Üzülmek(t): Kopmak, kesilmek, sökülme, dağılmak.

Üzüşmek(t): Keşişmek, koparılmak.

-V

Vâcib(a): Lüzûmlu, mecbûrî olan, yerine getirilmesi zarurî Allah'ın emirleri.

Va'de(a): Belirtilen zamân, ecel, ecelin takdir ettiği zamân.

Vaff(a): Yeter, kafi, Vadini yerine getiren(365/7).

Vahdet(a): Birlik.

Vâhid(a): Bir olan. Beraber olan. Tek olan.

Vakt(a): Vakit, zaman.

Vâlih(a): Şaşa kalmış, hayran.

Vallahu mu'înü's-sâbirîn(a): Allah sabırlıların yardımcısıdır.

Varak(a): Tek yaprak halindeki kâğıt. Nebat yaprağı. Kitap yaprağı.

Varlum(t): Varalım, gidelim.

Vasf etmek (a.t): Anlatmak, tarif etmek, övmek.

Vasf-ı hâl(a.f): Hâlin dile getirilmesi, çeşitli hâller, insânın manevî durumunun değişmesi.
Vâsıl(a): Ulaşan, erişen, kavuşan.
Vasl(a): Kavuşma, ulaşma.
Vasyet(a): Vasiyet'ten. Bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey.
Vattaku: Arapça "İttakû" sakınınız, sakınsaydınız(vb.) anlamlara gelen bir söz olup pek çok âyette geçmektedir. Mesela bkz. Bakara/13, Araf/96-201.
Vâye(f): Nasib, kısmet, fayda, kazanç.
Ve nahnü akrebü minküm(a): "Ve biz sizden daha yakınınızdır" mealinde bir âyet.(Vakıa/84).
Vebâl(a): Günah, şiddet, ağırlık.
Vech(a): Yüz.
vefâ(f): Sözünde durma.
Vefadâr(): Vefalı, sözünde duran.
Velî /velîkin(f): Amma, fakat, lâkin, velâkin.
Velî(a): Ermiş, seven, dost, sahib.
Veyil(a): Yazık, vay haline, felaket, hüsrân. Cehennem'de bir çukur ismidir.
Vi'a(a): Kab, içine bir şey konulan zarf.
Vilâyet(a): Bir şeyi kudretle elde etme, dostluk, muhabbet, yakınlık, vefâlık derecesi.
Vîrân(f): Yıkık, harap.
Virgil(t): Ver.
Virgü(t): İhsân, bağış, vergi.
Viribidi(t): Vermişti.
Viribimek(t): Vermek, yollamak, göndermek.
Visâl(a): Kavuşma, ulaşma, birleşme.
Vuhûş(a): Vahşiler, vahşi hayvanlar, insandan kaçan, evcil ommayan hayvanlar. Yırtıcılar.

-Y

Yâhû (a): Ey O (Allah). Derviş selâmı veya niyâzı.
Yaban gözi(t): Zâhirî göz. Hakk'ı idrak edemeyen ve göremeyen göz.
Yaban(t): Dışarı, kır, şehir dışı. Hak'tan uzak.
Yâd(f): Hatırlamak.
Yad(t): Yabancı, tanıdık olmayan, garib.
Yadmak(t): Uzaklaşmak, muztarip olmak. "Kalmaya sensüz dahı ben gussadan yadaram"(220/8).
Yağı(t): Düşman.
Yagmâ(t): Yağmalamak, insanlara saldırarak canlarını ve mallarını alıp perişan etmek.
Yakım(t): Mersiye, ağıt, yakım yakmak.
Yakîn(a): Şüphesiz, gerçek şekilde bilme. Sağlam ve kati bilme.
Yakmak(t): Nazm etmek, düzmetmek, söylemek, manzum olarak ve makamla söylemek, yakım yakmak.
Ya'kûb(a): İsrailoğullarından Yusuf Peygamber'in babası olan peygamber.
Yâkût (a): Çeşitli renkleri olan kıymetli bir süs taşı.

Yalabımak /Yalaplanmak(t): Parıldamak, alev alev, parıl parıl.
Yalınca(t): Yalın bir şekilde, çıplak.
Yalunuz /yalnız(t): Yalnız, tek başına, ferdî.
Yaña(t): Taraf. Metinde “yanak” anlamında. 132/5.
Yanku(t): Akis, yankı, aksisedâ. Kaya yankısı.
Yap: Artık, yabancı maddeler, yükler. “Bu yükleri yapıları döküp haldaş olan kimdür”(30/2).
Yapalak(t): Tüylü.
Yapmak(t): Kapamak, örtmek.
Yâr(f): Sevgili, dost.
Yar(t): Yardımcı.
Yar(t): Yarılmış yer, suyun açtığı uçurum.
Yarag /yarak(t): Azık, yol hazırlığı , levazımat, metinde “tevhid ve ibâdet” anlamında.
Yarak etmek(t): Hazırlık etmek. Sefer için gerekli hazırlığı yapmak.
Yaramak(t): Uygun düşmek, yaramak, mümkün olmak, elverişli, uğurlu, Hak kazanmak.
Yaramaz(t): Günahlı kul, yararsız, kötü şey. zararlı.
Yârân(f): Dostlar, sevgililer.
Yaraşuk(t): Layık, uygun.
Yâren(f): Arkadaş, dost.
Yargılamak(t): Bağışlamak.
Yargu(t): Hüküm, muhakeme.
Yarı(t): Yardım.
Yarın(t): Mahşer günü.
Yarınki gün(t): Mahşer günü, âhiret.
Yari(t): Yardım.
Yâ-sin(a): Kur’ân-ı Kerîm’de 36. Sûrenin ismi. Sûrenin birinci âyeti müteşabih tendir. Mutasavvıflar indinde “insan-ı kamile” veyahut “Hz. Muhammed’e” hitap eden bir cümledir. “Ey Muhammed” gibi.
Yastamak(t): Yaslanmak, dayanmak.
Yaşıl(t): Yeşil. “Yaş”tan.
Yaşın yaşın(t): Gizli, gizli.
Yat(t): Usul, yol, hazırlık, tedbir.
Yatlı hâl: Kötü hal.
Yatlı söz(t): Asılsız yabancı söz.
Yatlı(t): Kötü, fenâ.
Yatlug(t): Kötülük, fenalık.
Yavaş olmak(t): Yumuşak huylu, mütehammil.(354/6.).
Yavı kılmak(t): Kaybetmek, ortadan kaldırmak.
Yavı varmak(t): Kaybolmak.
Yavlak(t): Pek çok, gâyet.
Yavunmak (t): Kaybolmak, yitmek.
Yavuz(t): Kötü, fena, yaman, kara yağız.
Yay sımak(t): Yay kırmak.
Yay(t): Yaz mevsimi.
Yayınmak(t): Koyun, inek ve kuş gibi hayvanların yiyecek bulmak için gezinmesi.
Yaylamak(t): Yaylaya çıkmak. yazı yaylada geçirmek.
Yazı(t): Yaban, kır, ova.

Yazlamak(t): Yazı yaylada geçirmek.
Yazu/Yazuk(t): Günah, suç.
Yedi dört on sekiz(t): Yedi deniz; dört unsur; on sekiz bin âleme işaret eden sayılar.
Yedi evren(t): Yedi iklim. Mecazen yedi gök.
Yedi mushaf: Kur'ân'ın yedi Arap lehçesine göre okunuşu. Kıraat-ı Seb'a. Mânâsı değişmemek üzere Kur'ân'ın Kureyş, Huzeyl, Havazin Kinane, Sakif, Temin ve Yemen ehline okunuşu.
Yediler(t): Siyaset-i bâtinîyye –gayb ricali- ehlinden yedi kişi.
Üçlerden sonra gelen grup.
Yedilmek(t): Çekilmek, yedekte götürülmek.
Yehdi'llahu limen Yeşa(a): “Allah dilediğini doğru yola götürür”. (Kur'ân'da pek çok sûrede geçmektedir. Örn: Bakara/142, 213, 272; İbrahim/4.).
Yelmek /yilmek(t): Koşmak.
Yeltmek (t): Meylettirmek. Arzu uyandırmak. Heveslendirmek.
Yen(t): Elbisenin ucu, yeni.
Yeni bahar(t.f): İlkbahar.
Yeni yaz(t): İlkbahar.
Yensüz gönlek(t): Kefen. Kolsuz gömlek.
Yerinmek /yirinmek(t): Kederlenmek, üzülmek, tasalanmak, mahzun olmak.
Yermek /yirmek(t): Kederlenmek, üzülmek, tasalanmak, mahzun olmak.
Yesir: Esir, tutsak, Esir'den.
Yevme yeşfe'u(a): Şefaât günü.
Yezdân(f): Cenâb-ı Hak.
Yıl çevrilmek(t): Bir yıl bitmek.
Yımak(t): Men etmek, engel olmak, uzaklaştırmak.
Yıymak(t): Koklamak.
Yig(t): Yeğ, üstün.
Yigirmi(t): Yirmi.
Yiglemek(t): Üstün tutmak.
Yigrek(t): Daha iyi, müreccâh, üstün.
Yil(t): Yel, rüzgar.
Yilmek(t): Koşmak, bir şeye değer verip ardından gitmek.
Yiltmek(t): Teşvik etmek, heveslendirmek, ulaştırmak.
Yimiş(t): Meyve, yemiş.
Yine(t): Yine, gene.
Yini(t): Yeni.
Yinile(t): Yine, gene, henüz, şimdi.
Yi-nun-sin: Yûnus kelimesinin harfleri. Yûnus Emre bu harflerle kendi ismini yazdığı gibi, Yasin' kelimesine de işaret ediyor olmalıdır. Bu Sûre bilindiği gibi mutasavvıflarca Kamil insana veya Muhammedî makama işaret eder.
Yir(t): Yer, yeryüzü.
Yirini kalmak(t): Kederlenivermek, tasalanmak, üzülmek.
Yirinmek(t): Üzülmek.
Yirmek(t): Yermek, zemmetmek, kötölemek.
Yitmek(t): Kafi gelmek.

Yitürmek(t): Ulaştırmak, eriştirmek, yetiştirmek.
Yiylemek /yıylamak(t): Koklamak.
Yohsa(t): Yoksa.
Yoldaş(t): Yol arkadaşı.
Yolmak(t): Dağıtmak.
Yoran(t): Hükmeden, burada, Hakîm olan Allah.
Yorılmak(t): Çözülme.
Yormak(t): Ta'bir etmek.
Yort savul(t): Koş, kaç, uzaklaş. Yolun ortasından çekil.
Yort: Hüküm, nüfuz.
Yortmak(t): Hızlı koşmak, devamlı yol yürümek.
Yorutmak(t): Yürütmek.
Yorutmak: Yürütmek.
Yoyılmak(t): Eski haline dönmek, geri gelmek, bozulmak. Çarh-ı felek yoyılmak.(306/1).
Yoz yapalak(t): Yoz tüylü, Bu kelime metinde “boz yapalak” şeklinde de okunabilmektedir.
Yögrük /yörük/yürük(t): Yörük, tez koşan.
Yögrüşmek(t): Yürüyüşmek. Koşuşmak.
Yönermek(t): Yönelmek, ..tarafa gitmek.
Yönerür(t): Yönelir, o tarafa gider.
Yörimek(t): Yürümek.
Yufka/yuha(t): İnce, nazik.
Yukarı iller(t): Azerbeycan ve İran için söylenir.
Yumak(t): Yıkamak. Çekmek. “El çekmek”.
Yumış oğlanı(t): Erkek hizmetçi.
Yumış(t): Hizmet.
Yummak(t): Kapatmak.
Yumşanmak(t): Yumşamak.
Yunmak(t): Yıkanmak.
Yurtlu(t): Vatani olan, meskenli, oturacak yeri olan.
Yûsuf(a): Yâkûb Peygamber'in oğlu olup güzelliği ile tanınmıştır.
Yûsuf ve Zeliha hikâyesi Kur'ân'daki en güzel hikâyelerden birisidir.
Yutmak(t): Hazmetmek, içinde bırakmak.
Yuvuk(t): Geyik.
Yuvunmak(t): Yunmak, yıkanmak.
Yuyucu(t): Ölü yıkayıcı.
Yürimek(t): Hareket etmek, gezmek, dolaşmak.
Yüzgeçlik(t): Denize dalışlar yapmak, dalgıç olmak.

-Z

Zâg(a): Karga.
Zâhid(a): Sofu. Kendini sadece ibâdete veren.
Zâhir(a): Görünen, açık, belli, meydanda. Esmâü'l-Hüsna'dan Zâhir Allah.
Zahm(a): Yara.
Zaîf(a): Zayıf, kuvvetsiz.
Zâkir(a): Zikreden.
Zâlim(a): Zulmeden, güç kullanan.
Zâr(f): Ağlayış, inleme.

Zârlık(f): Ağlayış, inleyiş.
Zâri kılmak(): Ağlamak, sızlamak, inlemek.
Zât(a): Kendi, her şeyden münezzeh olan Allah. Asıl, esas, öz, hakikat. Nefs.
Zavada/zevade (a): Yiyecek, azıklar.
Zebâne(f): Ateş yalını, kıvılcım.
Zebânî(a): Günâhkârları Cehenneme atmaya mecbur melek.
Zeber(f): Üst.
Zebûr(a): Hz. Dâvûd'a inen İlâhî kitap.
zacr(a): Engel olma, menetme.
Zehre(f): Öd, yürek, cesaret, güç, kudret.
Zehr-i kâtil: Öldürücü zehir, içki.
Zekeriyâ(a): Peygamberlerden birisi. Kavminden kaçarken ağaç kovuğunda yakalanarak testereyle biçilmiştir.
Zelihâ/Zelhâ: Mısır azizinin karısı.
Zelîl(a): Hor, alçak, hakir.
Zembûr(a): Arı.
Zemheri(a): Karakış dönemi. 21 Aralık/31 Ocak arası.
Zemzeme(a): Ezgili, nağmeli ses.
Zer(f): Altın.
Zerk(a): Aldatmak, hile, riyâ.
Zerre(a): Çok küçük parça, atom.
Zevâl(a): Son.
Zeyn(a): Ziyet, süs.
Zihî(f): Ne hoş ne kadar güzel, ne iyi.
Zinde: Canlı, kuvvetli. Hayatta.
Zinhâr(f): Sakın, katiyyen, aman, asla.
Zîr(f): Alt, aşağı.
Zire(f): Zirâ, çünkü.
Zireklenmek: Anlayışlı davranmak. Akıllı hareket etmek.
Ziyân etmek(a.t): Telef etmek, yitirmek.
Zuhûr(a): Ortaya çıkma.
Zulmet(a): Karanlık.
Zûr(f): Kuvvet, güç.
Zühd(a): Kendisini ibâdete vermek, dünyevî şeylerden uzaklaşmak.
Zühre(a): Çoban yıldızı. Yedi gezegenden birisi. Parlaklığı ile meşhur olan bu yıldız, üçüncü kattadır. Hârût ve Mârût adlı iki kötülük meleğiyle birlikte anılır.
Zü'l-Celâl(a): Celâl sahibi Allah.
Zülf(a): Uzun saç.
Zülfekâr(a): Hz. Ali'nin iki ucu olan meşhur kılıcı.
Zünnâr(a): Papazların kuşandıkları yün kuşak.